

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΜΥΝΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΔΙΔΑΣΚΩΝ: κ.ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

**ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗ ΜΑΡΙΑ
Α.Μ.:1340200300952**

Περιεχόμενα	Σελ.
I. Εισαγωγή	5
I.A. Συνταγματικό Δικαίωμα	6
1.Ορισμός	6
2.Στοιχεία Δικαιώματος	6
3.Κοινό Γνώρισμα Συνταγματικού και Κοινού Δικαιώματος	6
4.Διαφοροποιό Γνώρισμα Συνταγματικού Δικαιώματος από το Κοινό	7
I.B. Διάκριση Συνταγματικών Δικαιωμάτων	7
1.Κοινωνικά Δικαιώματα	7
2.Πολιτικά Δικαιώματα	7
3.Οικονομικά Δικαιώματα	8
I.Γ. Οικονομικός Χώρος	8
1.Έννοια	8
2.Οικονομικό Σύστημα	8
3.Οικονομικό Σύνταγμα	9
4.Κατοχύρωση Οικονομικού Ρόλου του Κράτους	10
I.Δ. Κατοχύρωση Δικαιώματος Εργασίας στο Σύνταγμα	10
1.Εισαγωγικά	10
2.Ιστορική Αναδρομή	10
I.E. Άρθρο 22 του Συντάγματος	12
 II. ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	 13
II.A. Εννοιολογικός Προσδιορισμός-Προστατευτικό Αντικείμενο	13
1.Εισαγωγικά	13
2.Ορισμός Εργασίας	13
3.Προστατευόμενες από το Σύνταγμα Μορφές Εργασίας	14
4.Επάγγελμα	14
5.Εννοιολογικό Πεδίο Επαγγέλματος	15
α. Έννοια Εργαζομένου	
β. Έννοια Εργοδότη	
γ. Μισθός	

II.B. Γενικό Περιεχόμενο Δικαιώματος Εργασίας	16
1.Εισαγωγικά	16
2.Διπλή Μορφή Δικαιώματος Εργασίας	16
α. Ελευθερία Εργασίας	16
α. i. Περιεχόμενο	16
i.1.Θετικό Περιεχόμενο	16
i.1.α. Ελευθερία Επιλογής και Αλλαγής Εργασίας ή	
Επαγγέλματος	17
i.1.β. Ελευθερία Άσκησης της Εργασίας ή του	
Επαγγέλματος	19
i.1.γ. Ελευθερία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και	
Επιμορφώσεως	19
i.2.Αρνητικό Περιεχόμενο	20
α. ii. Φορείς	21
β. Δικαίωμα Εργασίας	22
β. i. Περιεχόμενο	22
i.1.Κατοχύρωση στο Σύνταγμα	22
i.1.α. Δημιουργία Συνθηκών Απασχόλησης Όλων	
των Πολιτών	22
i.1.β. Ηθική και Υλική Εξύψωση Αγροτών και Εργατών	22
i.1.γ. Κοινωνική Ασφάλιση Εργαζομένων	23
β. ii. Όχι Αξίωση για Παροχή Εργασίας	23
β. iii. Συμπέρασμα για το Κοινωνικό Δικαίωμα Εργασίας	23
β. iv. Φορείς	23
III. Διαστάσεις Δικαιώματος Εργασίας	24
III.A. Γενικές Παρατηρήσεις για τα Αμυντικά Δικαιώματα	24
1.Ορισμός Αμυντικού Δικαιώματος	24
2.Απόλυτο erga omnis Αμυντικό Δικαίωμα	25
3.Περιεχόμενο Αμυντικού Δικαιώματος	25
4.Λειτουργία Αμυντικού Δικαιώματος	25
5.Αρχή του Σεβασμού της Ανθρώπινης Αξίας	25
6.Επέκταση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στις	
Διαπροσωπικές Σχέσεις	26
7.«Τριτενέργεια»	26
α. Ορισμός	26
β. Θεωρίες «Τριτενέργειας»	26
β. i. Θεωρία της Άμεσης «Τριτενέργειας»	26
i.1.Περιεχόμενο	26
i.2.Στόχος της Θεωρίας	27

β. ii. Θεωρία της Έμμεσης «Τριτενέργειας»	27
γ. Ως Φαινομενικό Πρόβλημα της Νομικής Επιστήμης	27
δ. Άρση του Προβλήματος	28
ε. Σύγχρονη Έννομη Τάξη	28
8. Αμυντική Ενέργεια και Υποχρέωση του Κράτους για Προστασία	29
9. Αποδοχή της Απόλυτης Αμυντικής Ενέργειας από το Ελληνικό Σύνταγμα	29
III.B. Αμυντική Διάσταση του Δικαιώματος Εργασίας	30
1. Συνταγματική Κατοχύρωση	30
2. Περιεχόμενο Αμυντικού Δικαιώματος Εργασίας	30
3. Απόλυτο erga omnis Αμυντικό Δικαίωμα Εργασίας	30
4. Διαπροσωπική Εφαρμογή του Αμυντικού Δικαιώματος Εργασίας στη Σχέση Εργαζομένου-Εργοδότη	30
5. Το Ζήτημα της Απόλυσης	31
6. Προστασία από την Ιδιωτική Εξουσία-Ατομικές Διαφορές Εργασίας	31
7. Στόχος του Αμυντικού Δικαιώματος Εργασίας-Αρχή Κατοχύρωσης και Αρχή Διασφάλισης	32
8. Η Παραδοσιακή Διάκριση των Φορέων Εξουσίας και η Έλλειψη Σημασίας της	32
9. Ιδιωτική Εξουσία και Κοινωνικές Δυνάμεις	33
10. Συνταγματικό Εργατικό Δίκαιο και Κοινή Εργατική Νομοθεσία	33
11. Λειτουργική Σημασία Εφαρμογής των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στις Εργασιακές Σχέσεις	34
12. Σεβασμός της Προσωπικότητας των Εργαζομένων	34
α. Συνταγματική Κατοχύρωση	34
β. Έννοια Προσωπικότητας	34
13. Ισότητα Αμοιβής Εργασίας	35
α. Συνταγματική και Διεθνής Κατοχύρωση	35
β. Έννοιες Εργασίας, Αμοιβής και Αξίας Εργασίας	35
γ. Αξία Εργασίας	35
δ. Φορείς και Αποδέκτες του Αμυντικού Ατομικού Δικαιώματος Ισότητας Αμοιβής	36
III.G. Προστατευτική και Διασφαλιστική Διάσταση του Δικαιώματος Εργασίας	36

1.Προστατευτικό Περιεχόμενο	36
2.Διασφαλιστικό Περιεχόμενο	36
IV.ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	37
IV.Α. Περιπτωσιολογία	37
1.Σχετικά με τη Θέση Εργασίας	37
2.Σχετικά με την ισότητα Αμοιβής	38
V. Παράθεση Περιλήψεων Αποφάσεων Δικαστηρίων	39
1. ΑΠ 296/2004	39
2. ΑΠ 520/2004	39
3. ΑΠ 1554/2003	40
4. ΑΠ 34/1998	40
5. ΣτΕ 2346/2000 ΤμΓ´	40
6. ΕφΑθ 5255/2001	41
7. ΕφΠατρών 401/1981	41
8. ΜονΠρΘεσ/νίκης 15008/1998	41
VI. Βασικά Συμπεράσματα	43
VII. Περίληψη	44
VIII. Λήμμα	44
IX. Βιβλιογραφία	45
X. Νομολογία	47
XI. Νομοθεσία	48

I. Εισαγωγή

«Αμυντικό Δικαίωμα Εργασίας»

Στην εργασία αυτή, γίνεται μια προσπάθεια προσδιορισμού του αμυντικού δικαιώματος εργασίας μέσα από μία γενικότερη θεώρηση του δικαιώματος εργασίας.

Γενικά, το δικαίωμα εργασίας εντάσσεται στα οικονομικά δικαιώματα του Συντάγματος. Στην Ελλάδα κατοχυρώθηκε για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1927. Το άρθρο 22 του ισχύοντος Συντάγματος κατοχυρώνει το δικαίωμα εργασίας ως προς όλες του τις διαστάσεις.

Ειδικά ως προς την αμυντική διάσταση του ατομικού δικαιώματος εργασίας γίνεται εκτενής ανάλυση στην παρούσα εργασία. Η κατοχύρωση του αμυντικού δικαιώματος εργασίας κρίνεται απαραίτητη για το λόγο ότι η εργασία αποτελεί βιοποριστικό μέσο και βιοτικό χώρο για τον άνθρωπο, και για να του επιτρέπει την ολόπλευρη ανάπτυξη και διαμόρφωση της προσωπικότητας και της ζωής του, στα πλαίσια της ποιότητας, της δημιουργικότητας, της αξιοπρέπειας και του δυνατού αυτοπροσδιορισμού που συνθέτουν και καταξιώνουν οντολογικά την ανθρώπινη φύση πρέπει να προστατευθεί από τους κινδύνους που προέρχονται τόσο από τον κρατικό χώρο, όσο και από τον «ιδιωτικό» χώρο.

Το αμυντικό δικαίωμα εργασίας είναι απόλυτο και παρέχει στον φορέα του αξίωση κατά του κράτους και κατά της ιδιωτικής εξουσίας για προστασία της ήδη υπάρχουσας θέσης εργασίας καθώς και για ισότητα στην αμοιβή για εργασία ίσης αξίας. Υποχρεώνει με άλλα λόγια τους αποδέκτες του αμυντικού δικαιώματος εργασίας να μην προσβάλλουν το ατομικό του δικαίωμα εργασίας.

I. Α. Συνταγματικό Δικαίωμα

1.Ορισμός

Σύμφωνα με τον ορισμό του κ. Δημητροπούλου, «Συνταγματικά δικαιώματα είναι τα παρεχόμενα στα άτομα και ως μέλη του κοινωνικού συνόλου θεμελιώδη, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, τα οποία αποτελούν τις κατά την αντίληψη του συντακτικού νομοθέτη βασικές εξειδικεύσεις της ανθρώπινης αξίας και των οποίων το αμυντικό περιεχόμενο στρέφεται κατά της κρατικής και κάθε άλλης εξουσία, το προστατευτικό περιεχόμενο στρέφεται μόνο προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή βοήθειας για την απόκρουση κάθε απειλής, το δε εξασφαλιστικό, εφόσον αναγνωρίζεται, στρέφεται επίσης προς το κράτος, αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος».¹

2. Στοιχεία Δικαιώματος

Το δικαίωμα απαρτίζεται από δύο στοιχεία. Το πρώτο στοιχείο συνιστά η εξουσία, δηλαδή η αναγνωριζόμενη και ρυθμιζόμενη από το δίκαιο δύναμη. Το δεύτερο στοιχείο συνιστά η ικανοποίηση προσωπικού συμφέροντος μέσα στο πλαίσιο της έννομης τάξης.

Από τα δύο αυτά στοιχεία, το οντολογικό και το λειτουργικό αντίστοιχα, προκύπτει ο ορισμός του δικαιώματος, σύμφωνα με τον οποίο δικαίωμα είναι η από το δίκαιο απονεμόμενη στα πρόσωπα εξουσία για την ικανοποίηση συμφέροντος.

3. Κοινό Γνώρισμα Συνταγματικού και Κοινού Δικαιώματος

Κοινό γνώρισμα συνταγματικού και κοινού δικαιώματος αποτελεί η παρεχόμενη εξουσία στο άτομο από το δίκαιο, που αποσκοπεί στην ικανοποίηση συμφέροντος. Με την έννοια εξουσία νοείται στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού, η εξουσία του ανθρώπου στο άτομο του. Η σύγχρονη έννομη τάξη δεν αναγνωρίζει την εξουσία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο διότι αποτελεί προσβολή των δικαιωμάτων του άλλου ανθρώπου.² Όσον αφορά την εξουσία του ανθρώπου πάνω στα πράγματα επιτρέπεται εφόσον δεν οδηγεί σε κυριαρχία πάνω σε άλλους ανθρώπους.³

4. Διαφοροποιό Γνώρισμα του Συνταγματικού Δικαιώματος από το Κοινό

---

¹ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος Τόμος Γ' Ημ.Ι, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005,σελ.101

² άρθρο 5 § 1 Σ.

³ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματική Προστασία του Ανθρώπου από την Ιδιωτική Εξουσία, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981/2,σελ.120επ.

Η συνταγματική αναγνώριση αποτελεί το διαφοροποιό γνώρισμα του συνταγματικού δικαιώματος. Το συνταγματικό δικαίωμα είναι αυτό που παρέχεται στους πολίτες απευθείας από το Σύνταγμα. Αντικείμενο του συνταγματικού δικαιώματος συνιστά η προστασία βασικών εκφάνσεων της ζωής του ανθρώπου.

Με τη συνταγματική κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, εκτός από την απονομή εξουσιών στα άτομα, οριοθετείται η συμπεριφορά του φορέα τους απέναντι στους άλλους φορείς.⁴

I.B. Διάκριση Συνταγματικών Δικαιωμάτων⁵

Από άποψη ουσιαστικού περιεχομένου, τα συνταγματικά δικαιώματα διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα κοινωνικά δικαιώματα, η δεύτερη τα πολιτικά και η τρίτη τα οικονομικά δικαιώματα. Οι τρεις αυτές κατηγορίες συνιστούν ενιαίο σύστημα που βασίζεται στην ανθρώπινη αξία.⁶

1. Κοινωνικά Δικαιώματα

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα ελεύθερης συμμετοχής στη γενικότερη κοινωνική ζωή πέρα από την πολιτική και την οικονομική.

2. Πολιτικά Δικαιώματα

Τα πολιτικά δικαιώματα αποτελούν εξειδικεύσεις του γενικότερου δικαιώματος συμμετοχής στην πολιτική ζωή. Η ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτική ζωή μαζί με την πολιτική ισότητα αποτελεί μητρικό δικαίωμα του πολιτικού χώρου.

3. Οικονομικά Δικαιώματα

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας, που αποτελεί μητρικό δικαίωμα του οικονομικού χώρου. Κάθε άτομο δικαιούται να συμμετέχει ελεύθερα στον οικονομικό χώρο. Η συμμετοχή του αυτή, προσδιορίζεται από την τριπλή οριοθέτηση του

---

⁴ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος, Τόμος Γ΄ Ημ Ι, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ.103επ.

⁵ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος, Τόμος Γ΄ Ημ Ι, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ.104,136επ.

⁶ άρθρο 5 § 1 Σ.

άρθρου 5 § 1 του Συντάγματος,⁷ αλλά και από ειδικότερες σχετικές διατάξεις.⁸

Ι.Γ. Οικονομικός Χώρος

1. Έννοια

Ο οικονομικός χώρος είναι ο χώρος ανταγωνισμού. Με άλλα λόγια, είναι ο χώρος που διεξάγεται αγώνας για την απόκτηση οικονομικών αγαθών και όπου κατατάσσονται οι οικονομικές ενέργειες του ανθρώπου. Στον οικονομικό χώρο περιλαμβάνονται επίσης οι διαδικασίες παραγωγής και διανομής των αγαθών

Κεντρικό άξονα του οικονομικού χώρου αποτελεί η οικονομική αξία, μέγεθος το οποίο σχηματίζεται σε δεδομένα οικονομικά και νομικά πλαίσια.⁹

2. Οικονομικό Σύστημα

Σύμφωνα με τον ορισμό του κ. Δημητρόπουλου, οικονομικό σύστημα είναι η συγκεκριμένη μορφή οργάνωσης και λειτουργίας του οικονομικού χώρου, της οικονομικής διαδικασίας.¹⁰ Σε αυτό περιλαμβάνεται η συνολική οικονομική οργάνωση και λειτουργία.

3. Οικονομικό Σύνταγμα

Το Σύνταγμα δεν επιτάσσει συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα, αλλά αντιθέτως είναι οικονομικοπολιτικά ουδέτερο. Η ουδετερότητα του όμως οριοθετείται από το ίδιο το Σύνταγμα. Πιο συγκεκριμένα, το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα ατομικά δικαιώματα και αντίστοιχα περιορίζει την κρατική εξουσία. Θέτει επίσης όρια επιβάλλοντας θετικές υποχρεώσεις

---

⁷ Σύνταγμα, δικαιώματα των άλλων, χρηστά ήθη

⁸ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος Τόμος III Ημ Β, Αθήνα 2005, σελ.42

Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος Τόμος Γ Ημ Ι, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ.136επ.

⁹ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος Τόμος III Ημ Β, Αθήνα 2005, σελ.324 υποσ.431

Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τόμος Β', εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ.1251επ.

¹⁰ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος Τόμος III Ημ Β, Αθήνα 2005, σελ.324 υποσ.431

σε κράτος και ιδιώτες καθώς και περιορίζοντας τα δικαιώματα των τελευταίων. Επομένως, το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα δικαιώματα ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου.¹¹

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα του καθενός να συμμετέχει στην οικονομική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη.¹² Αναγνωρίζει επιπλέον την ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, όχι όμως σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας.¹³ Επιτρέπει επίσης στο κράτος να προγραμματίζει και να συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη χώρα,¹⁴ με σκοπό την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος.

Το Σύνταγμα θέτοντας αυτά τα όρια, δεν προσδιορίζει την οικονομική πολιτική που οφείλει το κράτος να ακολουθεί, αλλά παρέχει στον νομοθέτη την ελευθερία να ακολουθεί την οικονομική πολιτική της προτιμήσεως του, εφόσον δεν υπερβαίνει τα όρια που του θέτει το Σύνταγμα.¹⁵ Λαμβάνοντας υπόψη την μετάβαση από τον ατομικισμό στον κοινωνικό ανθρωπισμό, γνωρίζοντας την οικονομία της αγοράς-προγραμματισμένη και όχι ελεύθερη- και αναγνωρίζοντας τον βασικό ρόλο του κράτους, το Σύνταγμα καθιερώνει το οικονομικό σύστημα της προγραμματισμένης αγοράς. Με αυτόν τον τρόπο, το Σύνταγμα διαγράφει τα συνταγματικά πρότυπα του οικονομικού κράτους και του οικονομικού ανθρώπου.¹⁶

4. Κατοχύρωση του Οικονομικού Ρόλου του Κράτους

Το άρθρο 106 του Συντάγματος κατέχει θα λέγαμε δεσπόζουσα θέση αποτυπώνοντας δυνατότητες και δεσμεύσεις του κράτους όσον αφορά την οικονομική του ανάμιξη στον οικονομικό βίο, καθώς και τους τρόπους επέμβασής του. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 106 του Συντάγματος περιλαμβάνει την κρατική υποχρέωση συντονισμού και προγραμματισμού, με σκοπό τη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης (§

---

¹¹ άρθρο 25 § 1 Σ.

¹² άρθρο 5 § 1 Σ., άρθρο 110 § 1 Σ.

¹³ άρθρο 106 § 2 Σ.

¹⁴ άρθρο 106 § 1 εδ.α Σ.

¹⁵ Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τόμος Β', εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005

Τραυλός-Τζανετάκος, Εργατικό Δίκαιο και Βιομηχανική Κοινωνία, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1977, σελ. 149επ.

¹⁶ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Ειδικό Μέρος, τ.ΙΙΙ ημ.Β', Αθήνα 2005, σελ. 325επ.

1), την κρατική υποχρέωση επιδίωξης κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης (§ 1 εδ.β), καθώς και το κρατικό δικαίωμα για ανάπτυξη επιχειρηματικής πρωτοβουλίας (§ 3) ακόμα και σε βάρος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Σύμφωνα με τη γνώμη του κ.Κουκιάδη, η σημασία του άρθρου 106 του Συντάγματος ξεπερνά την απλή επιβίωση του παρεμβατικού κράτους, γιατί κατοχυρώνει παράλληλα ή συμπληρωματικά με την ιδιωτική πρωτοβουλία, την κρατική πρωτοβουλία στον «ιδιωτικό» τομέα.¹⁷

I.Δ. Κατοχύρωση Δικαιώματος Εργασίας στο Σύνταγμα

1.Εισαγωγικά

Η εργασία δεν αποτελεί μόνο οικονομικό μέγεθος και παραγωγικό συντελεστή, αλλά συνθέτει επίσης το κοινωνικό πλαίσιο αυτοπραγμάτωσης του ανθρώπου. Στη διεκδίκηση ενός εκτεταμένου δικαιώματος εργασίας συμπυκνώνεται και συγκεκριμενοποιείται το πρωταρχικό αίτημα και στόχος του εργατικού κινήματος.

2.Ιστορική Αναδρομή

Σαν απαρχή προβολής του αιτήματος για αναγνώριση του δικαιώματος εργασίας πρέπει να θεωρηθεί η αξίωση για την ίδρυση κρατικών οργανισμών υποστήριξης των ανίκανων για εργασία καθώς και για δημιουργία εργατικών θέσεων, που προβλήθηκε στη δίνη της Γαλλικής Επανάστασης από τους Tourget και Malouett, χωρίς όμως να συμπεριληφθεί στην διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η σκέψη για ένα εγγυημένο συνταγματικό δικαίωμα εργασίας υλοποιείται για πρώτη φορά στο άρθρο 21 του συντάγματος των Ιακωβίνων του 1793. Η σκέψη όμως αυτή εγκαταλείφθηκε και στο σύνταγμα του 1795 κατοχυρώθηκε μόνο η ελευθερία διάθεσης της εργασίας.

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, αναβιώνει και προβάλλεται εντονότερα το αίτημα αναγνώρισης ενός δικαιώματος εργασίας. Πλήρης κατάλογος κοινωνικών δικαιωμάτων με κεντρικό άξονα το δικαίωμα εργασίας (άρθρο 163 § 2) περιλαμβάνεται για πρώτη φορά στο σύνταγμα της Βαϊμάρης του 1919. Το δικαίωμα εργασίας συμπεριλαμβάνεται επίσης στο σύνταγμα της Σοβιετικής Ένωσης του 1936, ως θεμελιώδης συνταγματική αρχή.

---

¹⁷ Κουκιάδης Ιωάννης, Στοιχεία Εργατικού Δικαίου-Ατομικές Σχέσεις Εργασίας, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1997, σελ.25

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το δικαίωμα εργασίας κατοχυρώνεται σε διάφορα συντάγματα, ως βασικό κοινωνικό δικαίωμα.¹⁸ Από πλευράς διεθνούς δικαίου, αξιομνημόνευτες είναι η Γενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948 στα πλαίσια του ΟΗΕ (άρθρο 23), η Σύμβαση Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών του 1950, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1961, η Διεθνής Σύμβαση για Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966.

Στη χώρα μας, διάταξη σχετική με την εργασία περιείχε για πρώτη φορά το Σύνταγμα του 1927 (άρθρο 22) που αναφερόταν αποκλειστικά στην υποχρέωση του κράτους να την προστατεύει. Το σύνταγμα του 1952 δεν περιείχε καμία σχετική διάταξη. Το ισχύον σύνταγμα του 1975/2001 προβλέπει διάταξη σχετική όχι μόνο με την προστασία της εργασίας (άρθρο 22) αλλά και για αυτή της οικονομικής ελευθερίας (άρθρο 5 § 1).¹⁹

I.E. Άρθρο 22 Συντάγματος 1975/2001

1. Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για την δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού.

Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας.

2. Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες

---

¹⁸ Σύνταγμα Τέταρτης Γαλλικής Δημοκρατίας 1946, Σύνταγμα Ιταλίας 1947, Σύνταγμα Ινδίας 1949, Σύνταγμα Λαϊκής Δημοκρατίας Πολωνίας 1952, Σύνταγμα Λαϊκής Δημοκρατίας Γερμανίας 1968

¹⁹ Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τ.Β΄, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ.912επ.

Τραυλός-Τζανετάκος, Εργατικό Δίκαιο και Βιομηχανική Κοινωνία, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1977, σελ.139επ.

Γεωργόπουλος Κωνσταντίνος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ.Σάκκουλα, 1998, σελ.569επ.

με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και, αν αυτές αποτύχουν, με τους κανόνες που θέτει η διαιτησία.

3.Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας από του δημόσιους υπαλλήλους και τους υπαλλήλους οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

4.Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται.

Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης ή για την αντιμετώπιση αναγκών της άμυνας της Χώρας ή επείγουσας κοινωνικής ανάγκης από θεομηνία ή ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία, καθώς και τα σχετικά με την προσφορά προσωπικής εργασίας στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης για την ικανοποίηση τοπικών αναγκών.

5.Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει.

Ερμηνευτική δήλωση

Στους γενικούς όρους εργασίας περιλαμβάνεται και ο προσδιορισμός του τρόπου και του υποχρέου είσπραξης και απόδοσης στις συνδικαλιστικές οργανώσεις της συνδρομής των μελών τους που προβλέπεται από τα καταστατικά τους.

II. ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

II.A. Εννοιολογικός Προσδιορισμός-Προστατευτικό Αντικείμενο

1.Εισαγωγικά

Το άρθρο 22 Σ. κατοχυρώνει το δικαίωμα εργασίας, το δικαίωμα ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας, θεσπίζει την υποχρέωση του κράτους να μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών, για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και

αστικού πληθυσμού καθώς και για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, και τέλος απαγορεύει την αναγκαστική εργασία, εκτός από περιπτώσεις ανάγκης ή στο πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Το άρθρο 22 αναμιγνύει ατομικές ελευθερίες και κοινωνικές αξιώσεις, την κρατική προστασία δικαιωμάτων με την κρατική υποχρέωση κοινωνικών ρυθμίσεων και παροχών, συνδέοντας τα ετερογενή αυτά στοιχεία με μία γενική απόλυτο.

2.Ορισμός Εργασίας

Εργασία είναι το σύνολο των ενεργειών του ανθρώπου που αποσκοπεί κατά κύριο λόγο στην παραγωγή οικονομικά αποτιμητού αποτελέσματος.²⁰

Ο ορισμός αυτός ανταποκρίνεται στην οικονομική έννοια της εργασίας στην οποία αναφέρεται ο συντακτικός νομοθέτης στο άρθρο 22 Σ. Η εργασία διακρίνεται σε σωματική και πνευματική. Διακρίνεται επίσης από τις άλλες ανθρώπινες ενέργειες ως προς το σκοπό της, δηλαδή την παραγωγή οικονομικού αποτελέσματος. Με άλλα λόγια, έχει ως σκοπό την παραγωγή προϊόντος που έχει οικονομική αξία. Η μη επίτευξη του επιδιωκόμενου μειώνει την οικονομική αξία, χωρίς όμως να αφαιρεί τον εργασιακό χαρακτήρα των ανθρωπίνων ενεργειών.

Ο όρος εργασία κατά την έννοια του άρθρου 22 Σ., αναφέρεται όχι σε οποιαδήποτε δραστηριότητα, αλλά μόνο στην άμεσα ή έμμεσα αμειβόμενη ή κερδοσκοπική απασχόληση. Η εθελοντική εργασία δεν καλύπτεται από την προστασία του άρθρου 22 Σ., αλλά από το άρθρο 5 Σ., καθώς αποτελεί συμμετοχή στην κοινωνική ή πολιτική ζωή της χώρας χωρίς αμοιβή. Αντίθετα η απασχόληση καλύπτεται από το άρθρο 22 Σ. έστω και αν δεν είναι επικερδής, γιατί είναι προπαρασκευαστική της εργασίας.²¹

Ο όρος εργασία του άρθρου 22 Σ., καλύπτει όχι μόνο την εξαρτημένη αλλά και την ανεξάρτητη εργασία. Δεν αναφέρεται μόνο στον μισθωτό αλλά και στον εργοδότη και τον αυτοαπασχολούμενο, όχι μόνο στον εργάτη και τον ιδιωτικό υπάλληλο αλλά και στον ελεύθερο επαγγελματία και τον δημόσιο υπάλληλο. Όσον αφορά όμως την παράγραφο 1 του άρθρου 22 Σ., δηλαδή τους γενικούς όρους εργασίας, ο όρος εργασία αναφέρεται μόνο στην εξαρτημένη εργασία.

3.Προστατευόμενες από το Σύνταγμα Μορφές Εργασίας

---

²⁰ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Ειδικό Μέρος, τ.ΙΙΙ ημ.Β΄, Αθήνα 2005

²¹ Η απασχόληση συνίσταται μεταξύ άλλων στην επαγγελματική εκπαίδευση και αναζήτηση εργασίας.

Η εργασία συνίσταται σε δύο μορφές οι οποίες προστατεύονται από το Σύνταγμα. Η πρώτη μορφή είναι η ευκαιριακή και η δεύτερη μορφή είναι η συστηματική ή επαγγελματική. Όσον αφορά τη δεύτερη μορφή, δηλαδή το επάγγελμα, το Σ. προστατεύει μόνο εκείνη τη μορφή προσωρινής ή ευκαιριακής απασχολήσεως ενός προσώπου που του παρέχει οικονομική και κοινωνική βάση ζωής, η οποία μορφή όμως δεν είναι απαγορευμένη. Με άλλα λόγια, το επάγγελμα προστατεύεται από το Σ. εφόσον ο σκοπός του είναι θεμιτός, δηλαδή μη παράνομος. Το επάγγελμα αναφέρεται, όπως και η εργασία, τόσο στην ανεξάρτητη, όσο και στην εξαρτημένη εργασία.²²

Αντικειμενικά η εργασία ανήκει στους βασικούς συντελεστές παραγωγής και αποτελεί βασικό μέγεθος του οικονομικού χώρου. Παράλληλα με την αντικειμενική της διάσταση, η εργασία έχει και υποκειμενική διάσταση, δηλαδή αποτελεί δικαίωμα.²³ Στο ισχύον Σ. κατοχυρώνεται αντικειμενικά ως θεσμός από τον οποίο απορρέει το ατομικό δικαίωμα εργασίας.²⁴

4.Επάγγελμα

Επάγγελμα και εργασία συνδέονται πολύ στενά αλλά δεν ταυτίζονται. Το επάγγελμα καθορίζει το περιεχόμενο της εργασίας. Η εργασία συνίσταται σε ανθρώπινη ενέργεια, ενώ το επάγγελμα αποτελεί απλώς ιδιότητα του προσώπου. Σύμφωνα με τα άρθρα 5 και 22 Σ., ο συντακτικός νομοθέτης κατοχυρώνει την επαγγελματική ελευθερία²⁵, η οποία συνίσταται σε ελευθερία επιλογής και σε ελευθερία άσκησης του επαγγέλματος. Η ελευθερία άσκησης μπορεί να είναι και αρνητική, δηλαδή το Σ. επιτρέπει και τη μη άσκηση επαγγέλματος.

---

²² Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τ.Β', εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ.916επ.

²³ άρθρο 22 § 1 εδ.α Σ.

²⁴ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Ειδικό Μέρος, τ.ΙΙΙ ημ.Β', Αθήνα 2005, σελ.364

²⁵ ΣτΕ 2346/2000 τμΓ', Ιδιώτες Μεταφραστές-Υπουργείο Εξωτερικών, ΤοΣ 27/2001, σελ.368-372

ΣτΕ 3605/1999 τμΑ', ΤοΣ 26/2000, σελ.182-185 : «Εναρμονίζεται με το Σ. το ασυμβίβαστο, λόγω του δημόσιου χαρακτήρα του δικηγορικού λειτουργήματος, με την ιδιότητα του δικηγόρου κάθε έμμισθης υπηρεσίας. Συνταγματικός ο αποκλεισμός από την ασφάλιση του ΙΚΑ των δικηγόρων που παρέχουν ως μισθωτοί, κατ'εξαιρεση του γενικού κανόνα του ασυμβίβαστου, στα γραφεία του δικηγορικού συλλόγου έμμισθες υπηρεσίες».

Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι η συνταγματική προστασία της εργασίας είναι ευρύτερη και δεν περιορίζεται μόνο στην κατ'επάγγελμα παρεχόμενη εργασία.²⁶

5.Εννοιολογικό Πεδίο Επαγγέλματος

Στο εννοιολογικό πεδίο του επαγγέλματος εντάσσεται ο εργαζόμενος, ο εργοδότης και ο μισθός.

α. Έννοια Εργαζομένου

Σύμφωνα με το άρθρο 1 § 3 του ν.3239/1955, εργαζόμενος είναι ο παρέχων στον εργοδότη εξαρτημένη εργασία έναντι αμοιβής, υπολογιζόμενης είτε κατά χρονική διάρκεια είτε κατά μονάδα ή αποκοπή ή ποσοστά.

β. Έννοια Εργοδότη

Σύμφωνα με τον προαναφερθέντα νόμο, εργοδότης είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο χρησιμοποιεί την εργασία άλλων φυσικών προσώπων, δυνάμει σχέσεως εργασίας.

γ. Μισθός

Ως μισθός ορίζεται η αντιπαροχή του εργοδότη στον εργαζόμενο για την εργασία που του παρέχει. Αποτελεί δηλαδή αποτίμηση της αξίας της προσφερόμενης εργασίας.²⁷

II.B. Γενικό Περιεχόμενο Δικαιώματος Εργασίας

1.Εισαγωγικά

Το δικαίωμα εργασίας εκφράζει το καθήκον του κοινωνικού κράτους να παράσχει και να εξασφαλίσει στον εργαζόμενο τις νομικές προϋποθέσεις και τις πραγματικές δυνατότητες κατά τέτοιο τρόπο ώστε η εργασία του, τόσο σαν βιοποριστικό μέσο όσο και σαν βιοτικός χώρος, να του επιτρέψει την ολόπλευρη ανάπτυξη και διαμόρφωση της προσωπικότητας και της ζωής του, στα πλαίσια της ποιότητας της αξιοπρέπειας, της δημιουργικότητας και του δυνατού

²⁶ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Ειδικό Μέρος, τ.ΙΙΙ ημ.Β', Αθήνα 2005, σελ.376επ.

²⁷ Μαντζούφας Γεώργιος, Γενικές Αρχές Εργατικού Δικαίου, Αθήνα 1961, σελ.79επ.

αυτοπροσδιορισμού, στοιχεία που συνθέτουν και καταξιώνουν οντολογικά και ιστορικά την ανθρώπινη φύση.

Η σύγχρονη δογματική αντίληψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην επιδίωξη της να καλύψει τις σύγχρονες κοινωνικοοικονομικές ανάγκες στη δυναμική της δυναμικής τους διασφάλισης με τη διαρκή επέκταση της ακτίνας δράσης τους.²⁸

2. Διπλή Μορφή Δικαιώματος Εργασίας

α. Ελευθερία Εργασίας

α. i. Περιεχόμενο

i.1. Θετικό Περιεχόμενο

Το δικαίωμα εργασίας ως ελευθερία εργασίας έχει καταρχήν θετικό περιεχόμενο. Το θετικό αυτό περιεχόμενο συνίσταται στην ελευθερία επιλογής και αλλαγής του επαγγέλματος ή της εργασίας, στην ελευθερία άσκησης της εργασίας ή του επαγγέλματος καθώς και στην ελευθερία επαγγελματικής εκπαίδευσης ή επιμορφώσεως.

Η ελευθερία εργασίας καλύπτει κάθε μορφή εργασίας, ανεξάρτητη και εξαρτημένη. Εντάσσεται στις οικονομικές γιατί εκφράζει το δικαίωμα του καθενός για οικονομική αξιοποίηση των προσωπικών του δυνατοτήτων για εργασία. Παράλληλα θεωρείται και ως εκδήλωση της προσωπικότητας του ανθρώπου. Η κατοχύρωση της θεωρείται αυτονόητη στα φιλελεύθερα συντάγματα που προϋποθέτουν την αδέσμευτη χρησιμοποίηση των παραγωγικών μέσων καθώς και την ατομική ευθύνη για την απόκτηση και κατανομή του πλούτου.

α. Ελευθερία Επιλογής και Αλλαγής Εργασίας ή Επαγγέλματος

Καταρχήν πρέπει να σημειωθεί ότι τα επαγγέλματα δεν είναι εκ των προτέρων καθορισμένα σε αριθμό, σκοπό και περιεχόμενο. Εκτός από αυτά που έχουν παραδοσιακά καθιερωθεί, η ποικιλία τους είναι απεριόριστη και συνεχώς μεταβαλλόμενη. Επομένως, ο καθένας έχει το δικαίωμα να επιλέξει το επάγγελμα που ο ίδιος διαμορφώνει, εφόσον αυτό γίνεται μέσα στα όρια των γενικών νόμων και ο σκοπός του δεν είναι παράνομος. Όταν όμως κάποιο επάγγελμα είναι καθιερωμένο και το κοινό το συνδέει ευλόγως με την κατοχή συγκεκριμένων γνώσεων και προσόντων, ο νομοθέτης δύναται να απαγορεύσει την χρήση του

---

²⁸ Τραυλός-Τζανετάκος, Εργατικό Δίκαιο και Βιομηχανική Κοινωνία, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1977, σελ.143επ.

συγκεκριμένου τίτλου, εάν δεν συντρέχουν οι απαραίτητες σύμφωνα με το νόμο προϋποθέσεις. Ο νόμος μπορεί επίσης να τιμωρεί ποινικά τη χρησιμοποίηση επαγγελματικού τίτλου από μη δικαιούχο²⁹ σε ακραίες περιπτώσεις, εάν επιβάλλεται από επιτακτικό δημόσιο συμφέρον.³⁰

Η ελευθερία επιλογής και αλλαγής εργασίας ή επαγγέλματος Δε συνεπάγεται καταρχήν υποχρέωση του κράτους ή σχετική αξίωση του ιδιώτη για τη δημιουργία των αναγκαίων συνθηκών, ώστε να επιτευχθεί η άσκηση της επιλεγείσης εργασίας ή επαγγέλματος. Πολύ περισσότερο δεν συνιστά αξίωση για σύσταση θέσεως εργασίας και διορισμό σε αυτή ή κατάληψη της. Η σημασία όμως της ελευθερίας επιλογής και αλλαγής εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι τι κράτος δεν μπορεί καταρχήν ούτε να επιβάλλει ούτε να αποκλείει την επιλογή μιας μη απαγορευμένης απασχόλησης κατά το γενικό δίκαιο.

Δεν επιτρέπεται ολικός ή μερικός αποκλεισμός από μία ορισμένη εργασία για λόγους που δεν μπορούν σύμφωνα με το Σ. να θεμελιώσουν διακρίσεις εν γένει. Η δικαιολογητική βάση της απαγόρευσης αυτής έγκειται στο γεγονός ότι το άρθρο 22 § 1 Σ. δεν διακρίνει κατά την κατοχύρωση του δικαιώματος εργασίας. Μόνο όταν η φύση της εργασίας επιβάλλει την άσκησή της από πρόσωπα που ανήκουν σε μια ορισμένη κατηγορία, μπορούν να δικαιολογηθούν εξαιρέσεις³¹.

Η απαίτηση συνδρομής ουσιαστικών και τυπικών προσόντων δεν αντίκειται στην ελευθερία επιλογής εργασίας, υπό την προϋπόθεση ότι αυτά προβλέπονται στο νόμο και τελούν σε εύλογη συνάφεια με το αντικείμενο της εργασίας.

Νόμος ή συλλογική σύμβαση που καθιερώνουν το σύστημα του κλειστού επαγγέλματος αντίκεινται στο Σ. γιατί παραβιάζουν την ελευθερία εργασίας καθώς και την αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία. Με τον όρο αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία νοείται η ελευθερία μη προσχώρησης σε καμία ή σε ορισμένη συνδικαλιστική οργάνωση ή η ελευθερία αποχώρησης από αυτή.³² Ο όρος «κλειστό επάγγελμα» αναφέρεται στο επάγγελμα που είναι προσιτό μόνο στα «συνδικαλισμένα μέλη». Με άλλα λόγια, δυνατότητα πρόσβασης έχουν μόνο τα άτομα που είναι ή γίνονται και παραμένουν μέλη της συνδικαλιστικής οργάνωσης ενός ορισμένου επαγγέλματος, με συνέπεια αποχώρησης από την συνδικαλιστική οργάνωση την απόλυση του εργαζομένου.

Διοικητικές και νομοθετικές επεμβάσεις που εμποδίζουν την ελεύθερη ανάληψη και την ελεύθερη αλλαγή εργασίας θεωρούνται

---

²⁹ άρθρο 414 ΠΚ: παράνομη άσκηση επαγγέλματος

³⁰ π.χ. δημόσια υγεία

³¹ Για θρήσκευμα : άρθρα 4 § 2Σ., 5 § 2 υποπαρ. 2 Σ., 13 §§1,4 Σ.

³² Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Ειδικό Μέρος, τ.ΙΙΙ ημ.Β', Αθήνα 2005, σελ.385επ.

αντισυνταγματικές, γιατί οδηγούν στη δημιουργία μονοπωλίου στην προσφορά εργασίας. Ανεπίτρεπτα τέτοια μονοπώλια δημιουργήθηκαν παλαιότερα για τις εργασίες φορτοεκφορτώσεων στα λιμάνια.³³

Ασυμβίβαστα με την ελευθερία εργασίας είναι και τα «κλειστά επαγγέλματα» με την έννοια των κατοχυρωμένων επαγγελμάτων, που είναι προσιτά μόνο σε κλειστό κύκλο προνομιούχων καθώς και στους κληρονόμους ή άλλους διαδόχους. Αυτό ισχύει σε μικρότερο βαθμό βέβαια, για την επιβολή κλειστού αριθμού θέσεων ενός επαγγέλματος σε μία πόλη ή σε μία περιφέρεια. Διαφορετική είναι όμως η περίπτωση οργανώσεως και συγκεντρώσεως ενός επαγγέλματος για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή υγείας σε ορισμένο οργανισμό δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, που έχει που έχει κατανάγκη ορισμένες μόνο θέσεις εργασίας, με παράλληλη απαγόρευση της άσκησης του από άλλα πρόσωπα ή σε άλλο τόπο.

Διαφορετική είναι επίσης η περίπτωση της υποχρεωτικής συμμετοχής, όλων όσων ασκούν ένα ορισμένο επάγγελμα, σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, ώστε να διασφαλίζεται ο έλεγχος προς το συμφέρον του κοινού³⁴. Η συμμετοχή δεν περιορίζει καταρχήν την ελευθερία εργασίας, εφόσον είναι ελεύθερη σε όλους όσους έχουν τα γενικά προσόντα.

β. Ελευθερία Άσκησης της Εργασίας ή του Επαγγέλματος

Η σημασία της ελευθερίας άσκησης της εργασίας ή του επαγγέλματος έγκειται στο γεγονός ότι ο καθένας είναι καταρχήν ελεύθερος να ασκήσει το επάγγελμα του με τον τρόπο που επιθυμεί και σε χρόνο και χώρο της προτίμησής του. Είναι δυνατή επίσης η ελευθερία άσκησης ενός επαγγέλματος σε διάφορα σημεία της ίδιας πόλης³⁵ ή καταρχήν σε διάφορες πόλεις συγχρόνως. Όμως και η ελευθερία άσκησης, όπως και η ελευθερία επιλογής υπόκειται σε περιορισμούς. Οι περιορισμοί αυτοί στην άσκηση εργασίας είναι θεμιτοί, είτε θεσπίζονται ως αρνητικοί όροι δηλαδή ως κωλύματα, είτε ως θετικές υποχρεώσεις προς ενέργεια πριν από την επιλογή. Βασική προϋπόθεση όμως του θεμιτού χαρακτήρα αυτών των περιορισμών είναι να δικαιολογούνται από αποχρώντες

³³ ΣτΕ 3215/1979 ΤμΔ', Υπόθεση Φορτοεκφορτωτών, ΤοΣ 1980, σελ.189

³⁴ Ως τέτοια ΝΠΔΔ δύνανται να θεωρηθούν οι δικηγορικοί σύλλογοι, οι ιατρικοί σύλλογοι καθώς και τα διάφορα επιμελητήρια.

³⁵ ΣτΕ 1422/1993 ΤμΔ', Πολλαπλή Επαγγελματική Εγκατάσταση Μεσίτη εντός μιας Πρωτοδικειακής Περιφέρειας, ΤοΣ 1993, σελ.615

λόγους. Επομένως, απαγορεύεται η σύναψη ισόβιων συμβάσεων (ΑΚ 470) καθώς και οι ρήτρες που επιβάλλουν την απαγόρευση εργασίας του εργαζομένου σε άλλο εργοδότη. Οι ρήτρες αυτές, λόγω «τριτενέργειας» του αμυντικού περιεχομένου του δικαιώματος εργασίας, είναι άκυρες.

γ. Ελευθερία Επαγγελματικής Εκπαιδύσεως και Επιμορφώσεως

Η ελευθερία επαγγελματικής εκπαίδευσης και επιμορφώσεως συνιστά την τρίτη έκφανση της θετικής ελευθερίας εργασίας. Το περιεχόμενο της ελευθερίας αυτής συνίσταται τόσο στην ελευθερία του επαγγελματικώς εκπαιδευέσθαι όσο και στην ελευθερία επιλογής εκπαιδευτηρίου. Στην έννοια της ελευθερίας αυτής περιλαμβάνεται επίσης η ελευθερία του εκπαιδευέιν, δηλαδή η παροχή εκπαίδευσης καθώς και ίδρυση και λειτουργία επαγγελματικού εκπαιδευτηρίου.

Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι η ελευθερία επαγγελματικής εκπαίδευσης και επιμόρφωσης δεν περιλαμβάνει κοινωνική αξίωση έναντι του κράτους να προσφέρει μία ορισμένη επαγγελματική εκπαίδευση σε ένα συγκεκριμένο άτομο.

Η επαγγελματική εκπαίδευση κατοχυρώνεται στο άρθρο 16 § 7 του Σ. και αναφέρεται σε συγκεκριμένο επάγγελμα, όπως είναι το ναυτικό ή στις ειδικές ανάγκες ορισμένων μαθητών, όπως οι κωφάλαλοι, και όχι επομένως στην γενική εκπαίδευση που παρέχουν τα κοινά σχολεία. Η θεμελίωση στο άρθρο 16 § 7 Σ. υποχρέωσης του κράτους να παρέχει την εκπαίδευση αυτή, δεν θεσπίζει κρατικό μονοπώλιο και δεν απαγορεύει στους ιδιώτες να ιδρύουν επαγγελματικά εκπαιδευτήρια³⁶. Ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να απαγορεύσει ή να αναστείλει, ούτε να εξαρτήσει από τη διακριτική ευχέρεια της διοικήσεως, την ίδρυση και λειτουργία σχολείων ειδικής εκπαίδευσης. Ο νόμος καλείται να ορίσει το πώς και όχι το εάν θα ιδρυθούν και θα λειτουργήσουν τέτοια σχολεία.³⁷

ii.2.Αρνητικό Περιεχόμενο

Η ελευθερία εργασίας εκτός από θετικό περιεχόμενο έχει και αρνητικό. Σύμφωνα με αυτό, απαγορεύεται κάθε μορφή αναγκαστικής εργασίας. Η αρνητική αυτή ελευθερία εργασίας κατοχυρώνεται ρητά στο Σ. στο άρθρο 22 § 4 εδ.α. Επομένως απαγορεύεται ο εξαναγκασμός σε

³⁶ ΣτΕ 576/1981 Ολ., ΤοΣ 1981, σελ.476

Το ατομικό δικαίωμα ιδρύσεως και λειτουργίας επαγγελματικών και άλλων ειδικών εκπαιδευτηρίων κατοχυρώνεται στο άρθρο 16 § 8 Σ. που κατοχυρώνει γενικά την ιδιωτική εκπαίδευση.

³⁷ Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τ.Α', εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ.812επ.

εργασία με την απειλή ποινής καθώς και η επιστράτευση απεργών πέρα από τις περιπτώσεις που επιτρέπει το Σ. Απαγορεύεται ακόμη κάθε άλλη μορφή εξαναγκασμού που οδηγεί στην εργασία χωρίς τη συναίνεση του εργαζομένου.

Κατά το Σ., η εργασία αποτελεί δικαίωμα αλλά καταρχήν όχι υποχρέωση. Εκτός από τις προβλεπόμενες στο Σ. εξαιρέσεις και τις συμβατικά αναλαμβανόμενες υποχρεώσεις, η εργασία μπορεί να αποτελεί ηθική, όχι όμως νομική υποχρέωση.

Όπως προαναφέρθηκε, το ελληνικό Σ. απαγορεύει ρητώς την ακραία περίπτωση της αναγκαστικής εργασίας. Την αναγκαστική εργασία απαγορεύουν επίσης οι διεθνείς διακηρύξεις των ατομικών δικαιωμάτων³⁸ καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις εργασίας.

Η έμμεση υποχρέωση εργασίας για εκπλήρωση υποχρέωσης χρηματικής παροχής δεν υπάγεται στην απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας. Η γενική έκφραση «οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας» περιλαμβάνει και την επιβολή ποινής για την μη εκπλήρωση από τον οφειλέτη πράξεως ενεργητέας μόνο από αυτόν. Επομένως, η διάταξη του άρθρου 946 § 1 ΚΠολΔ δεν είναι σύμφωνη με το άρθρο 22 § 4 Σ.³⁹

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι η αρνητική ελευθερία εργασίας κατοχυρώνεται έναντι του κράτους και διαφέρει από το δικαίωμα παύσεως της εργασίας, δηλαδή από το δικαίωμα απεργίας που κατοχυρώνεται έναντι του εργοδότη (ιδιώτης ή και κράτος).

ii. Φορείς

Υποκείμενα του δικαιώματος εργασίας ως ελευθερία εργασίας είναι καταρχήν όλα τα φυσικά πρόσωπα. Υπάρχει βέβαια η δυνατότητα μέσω νόμου⁴⁰ να προβλέπεται κατώτατο ή ανώτατο όριο ηλικίας για λόγους προστασίας των ίδιων των φυσικών προσώπων. Ως τέτοιο παράδειγμα δύναται να θεωρηθεί η απαγόρευση εργασίας των ανηλίκων μέχρι 15 ετών. Όμως η επιβολή ενός ορίου ηλικίας γενικής ισχύος ως χρόνος παύσεως από οποιαδήποτε εργασία θεωρείται αντισυνταγματικό. Όσον αφορά κάποιο ορισμένο επάγγελμα στο πλαίσιο εξαρτημένης εργασίας είναι θεμιτό εφόσον δεν αποτελεί αυθαίρετη διάκριση λόγω ηλικίας ή ανεπίτρεπτη μέθοδο περιορισμού επαγγελματικής ελευθερίας. Όσον αφορά τη θέσπιση ορίου ηλικίας ανεξάρτητου επαγγέλματος θεωρείται ασυμβίβαστη με την ελευθερία εργασίας εκτός εάν είναι απολύτως αναγκαίο για την προστασία της ζωής ή της υγείας του κοινού.

³⁸ άρθρο 8 § 3 ΔΣΑΠ, άρθρο 5 § 2 ΧΘΔΕΕ, άρθρο 4 § 2 ΕΣΔΑ.

³⁹ ΜΠρωτΑθ 919/1983, ΤοΣ 1983, σελ.571

⁴⁰ Όριο ηλικίας μπορεί να επιβληθεί μόνο με νόμο : ΔΕΑ 89/1983, ΔΔ 1990, σελ.802

Υποκείμενα του δικαιώματος εργασίας ως ελευθερία εργασίας δύνανται να θεωρηθούν και τα νομικά πρόσωπα, αφού η άσκηση ορισμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων είναι δυνατή και στο πλαίσιο μιας οργανώσεως.

Όσον αφορά τη διάκριση αλλοδαπών - ημεδαπών πρέπει να σημειωθεί ότι το Σ. δεν περιορίζει την ελευθερία εργασίας μόνο στους πρώτους, με μόνη εξαίρεση τις δημόσιες λειτουργίες. Οι αλλοδαποί μπορούν να εργασθούν στην Ελλάδα μόνο μετά από χορήγηση άδειας εργασίας, η οποία τελείται υπό τον όρο της αμοιβαιότητας. Τα παραπάνω δεν ισχύουν για τους «κοινοτικούς αλλοδαπούς», δηλαδή για τους υπηκόους των άλλων κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίοι είναι φορείς του δικαιώματος της ελευθερίας εργασίας βάσει της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και του υπόλοιπου κοινοτικού δικαίου⁴¹.

Τέλος, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η ελευθερία εργασίας ως ατομικό δικαίωμα, νοείται ως ελευθερία εργασίας έναντι του κράτους και των άλλων φορέων δημόσιας εξουσίας, ενώ έναντι άλλων ιδιωτών δεν προστατεύει το άρθρο 22 Σ. αλλά η ποινική νομοθεσία⁴². Η απαγόρευση όμως της αναγκαστικής εργασίας είναι γενική και δεσμεύει όχι μόνο το κράτος αλλά και τους ιδιώτες στις μεταξύ τους σχέσεις. Με άλλα λόγια, η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας αναπτύσσει διαπροσωπική ενέργεια ως αμυντικό δικαίωμα εργασίας.

β. Δικαίωμα Εργασίας

β. i. Περιεχόμενο

i.1. Κατοχύρωση στο Σύνταγμα

Το δικαίωμα εργασίας με τη μορφή του κοινωνικού δικαιώματος προϋποθέτει και απαιτεί την υποχρέωση του κοινωνικού κράτους σε θετική ενέργεια, δηλαδή σε λήψη μέτρων τα οποία θα το συγκεκριμενοποιούν ως τέτοιο στα πλαίσια της συνταγματικονομικής του δραστηριότητας. Το κοινωνικό δικαίωμα εργασίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 22 Σ. και πιο συγκεκριμένα στις §§ 1 και 5. Από τη διατύπωση της διάταξης συνάγεται ότι το περιεχόμενο του δικαιώματος εργασίας ως κοινωνικό δικαίωμα συνίσταται στην υποχρέωση του κράτους να μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών, για την ηθική και υλική εξύψωση ιδιαίτερα των αγροτών και των εργατών καθώς και για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων.

⁴¹ Άρθρα 39επ., 43επ. ΣυνθΕΚ

⁴² άρθρα 330 (παράνομη βία) και 332 (εξαναγκασμός σε παύση εργασίας) ΠΚ

α. Δημιουργία Συνθηκών Απασχόλησης Όλων των Πολιτών

Το Σ. προβλέπει την υποχρέωση του κράτους να δημιουργεί συνθήκες απασχόλησης όλων των πολιτών με την έννοια ότι υποχρεώνει το κράτος να ακολουθήσει πολιτική πλήρους απασχόλησης. Αποτελεί βασική υποχρέωση για την εκπλήρωση και διασφάλιση του θεμελιώδους κοινωνικού δικαιώματος εργασίας. Η υποχρέωση αυτή μεταφράζεται ως δημιουργία και εξασφάλιση εργατικών θέσεων για όλους τους πολίτες.

β. Ηθική και Υλική Εξύψωση

Η υποχρέωση αυτή αποτελεί γενικό συνταγματικό θεμέλιο του κοινωνικού κράτους στη χώρα μας. Σύμφωνα όμως με την άποψη του κ.Τραυλού, «...η ηθική εξύψωση δημιουργεί την υποψία ότι πρόκειται για συγκεκριμένη εκδήλωση της αρχής του ημιαυταρχικού κράτους στον τομέα της κοινωνικής του δράσης. Η επιδίωξη επηρεασμού... των αντιλήψεων... του εργαζόμενου λαού... είναι ασυμβίβαστη με τον... ανοικτό χαρακτήρα ενός σύγχρονου κοινοβουλευτικού - δημοκρατικού κοινωνικού κράτους... Το κράτος δεν μπορεί από τη φύση του να είναι... ουδέτερο... οι κίνδυνοι κηδεμόνευσης... που εμπεριέχονται στη χειραγωγήσιμότητα και καταχρησιμότητα της γενικής ρήτρας ηθικής εξύψωσης... δεν πρέπει να υποτιμηθούν... Η απάλειψη της επικίνδυνης αυτής διάταξης πρέπει να αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της βελτίωσης του παρόντος συντάγματος».⁴³

γ. Κοινωνική Ασφάλιση

Η διάταξη του άρθρου 22 § 5 Σ. αποτελεί ειδικό συνταγματικό θεμέλιο του κοινωνικού κράτους. Βάσει της επιφυλάξεως νόμου «ως νόμος ορίζει», ο νομοθέτης μπορεί να θεσπίσει υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση και να ορίσει τους όρους και τις προϋποθέσεις της.

β. ii. Όχι Αξίωση για Παροχή Εργασίας

Ο χαρακτήρας των παραπάνω υποχρεώσεων δεν είναι απλώς κατευθυντήριος ή προγραμματικός. Αντίθετα οι υποχρεώσεις αυτές είναι νομικές. Αποτελούν επίσης αντικειμενικό κανόνα δικαίου με γενική ισχύ και ιδιαίτερη σημασία ως ερμηνευτικού κανόνα.

---

⁴³ Τραυλός-Τζανετάκος, Εργατικό Δίκαιο και Βιομηχανική Κοινωνία, εκδ.Παπαζήση, Αθήνα 1977, σελ.153επ.

Η διαπίστωση όμως της νομικής σημασίας των υποχρεώσεων του κράτους Δε σημαίνει ότι στις υποχρεώσεις αυτές αντιστοιχούν αξιώσεις των πολιτών, ούτε ότι το δικαίωμα εργασίας κατοχυρώνεται ως αξίωση εργασίας με αντικείμενο την εύρεση και διατήρηση θέσεως εργασίας.

β. iii. Συμπέρασμα για το Κοινωνικό Δικαίωμα Εργασίας

Το κοινωνικό δικαίωμα εργασίας έχει ως αντικείμενο τη διασφάλιση της αξιοποίησης της εργασίας των εργαζομένων. Δεν ταυτίζεται με το δικαίωμα για ανεύρεση εργασίας ή με την αξίωση κατά του κράτους για παροχή εργασίας. Η πρακτική του σημασία έγκειται στο ότι προάγει την καθολική προστασία της εργασίας. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι το δικαίωμα εργασίας χρησιμεύει ως νόμιμο μέσο διατήρησης κεκτημένων καταστάσεων, ως μέσο προώθησης της κοινωνικής προόδου σε επίπεδο μακροοικονομίας και ως μέσο περιορισμού της εργοδοτικής εξουσίας.

β. iv. Φορείς

Φορείς του κοινωνικού δικαιώματος εργασίας θεωρούνται όλοι οι πολίτες. Με τον όρο «πολίτες» νοούνται μόνο οι Έλληνες υπήκοοι και όχι οι αλλοδαποί που ζουν στην Ελλάδα. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι φορείς του κοινωνικού δικαιώματος εργασίας θεωρούνται και οι υπήκοοι των άλλων κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφού η Συνθήκη κατοχυρώνει την ελευθερία κυκλοφορίας των εργαζομένων⁴⁴, την ελευθερία εγκαταστάσεως και απαγορεύει κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας. Φορείς επομένως είναι μόνο τα φυσικά πρόσωπα, ανεξάρτητα από το αν ασκούν εξαρτημένη ή ανεξάρτητη εργασία και αποδέκτης το κράτος.⁴⁵

III. Διαστάσεις Δικαιώματος Εργασίας

⁴⁴ άρθρα 12, 17 § 1, 39, 43 ΣυνθΕΚ

⁴⁵ Πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για το κεφ.ΙΙ.Β.:

Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Ειδικό Μέρος, τ.ΙΙΙ ημ.Β΄, Αθήνα 2005, σελ.364επ.

Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τ.Α΄, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005,σελ.812επ

Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά Δικαιώματα, τ.Β΄, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005,σελ.912επ.

Κουκιάδης Ιωάννης, Στοιχεία Εργατικού Δικαίου-Ατομικές Σχέσεις Εργασίας, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1997, σελ.28επ.

Τραυλός-Τζανετάκος, Εργατικό Δίκαιο και Βιομηχανική Κοινωνία, εκδ.Παπαζήση, Αθήνα 1977, σελ.144επ.

Χρυσογόνος Κώστας, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, εκδ.Σάκκουλα 2002, σελ.520επ.

Οι βασικές πηγές κινδύνων που απειλούν και εμποδίζουν την ακώλυτη άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων γενικά, και του δικαιώματος εργασίας ειδικότερα, είναι οι επιθετικές ενέργειες των ανθρώπων και η οικονομική ανάγκη. Με βάση την πηγή κινδύνων που απειλούν τον άνθρωπο, το περιεχόμενο των σύγχρονων συνταγματικών δικαιωμάτων διακρίνεται σε αμυντικό, προστατευτικό και διασφαλιστικό.⁴⁶

III.A. Γενικές Παρατηρήσεις για τα Αμυντικά Δικαιώματα

1.Ορισμός Αμυντικού Δικαιώματος

Αμυντικό δικαίωμα είναι το δικαίωμα που περιέχει αξίωση αποχής από κάθε επιθετική ενέργεια είτε εκδηλώνεται με πράξη είτε με παράλειψη.

2.Απόλυτο *erga omnis* Αμυντικό Δικαίωμα

Τα αμυντικά δικαιώματα είναι απόλυτα. Αυτό σημαίνει ότι στρέφονται κατά του Κράτους και κατά των ιδιωτών.

3.Περιεχόμενο Αμυντικού Δικαιώματος

Το άτομο αξιώνει από το Κράτος και από τρίτους να απέχουν από κάθε επιθετική ενέργεια που προσβάλλει το ατομικό του δικαίωμα.

Το ατομικό δικαίωμα υποχρεώνει το κράτος να απέχει από επεμβάσεις στην ιδιωτική σφαίρα του ατόμου. Έχει επομένως αρνητικό περιεχόμενο που διασφαλίζει αρνητικά τη νομική κατάσταση του ατόμου, θεμελιώνοντας αξίωση του ατόμου και αντίστοιχη υποχρέωση της κρατικής εξουσίας να απέχει από κάθε ενέργεια, στο πλαίσιο του πεδίου προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων. Ορίζει μία σφαίρα αυτονομίας και αυτοκαθορισμού του ατόμου. Συνιστά κατ'αυτόν τον τρόπο, σε βάρος του κράτους μία υποχρέωση αποχής από τη σφαίρα αυτή, και υπέρ του ατόμου, μία εξουσία άμυνας έναντι της επεμβάσεως του κράτους.

Το ατομικό δικαίωμα υποχρεώνει παράλληλα τα άλλα άτομα να απέχουν από ενέργειες που προσβάλλουν το δικαίωμα αυτό. Η αξίωση

---

⁴⁶ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος, τ.Γ', ημ.Ι, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ.148επ.

δηλαδή του φορέα του ατομικού δικαιώματος στρέφεται κατά της ιδιωτικής εξουσίας αναπτύσσοντας διαπροσωπική ενέργεια.

4.Λειτουργία Αμυντικού δικαιώματος

Η λειτουργία του αμυντικού δικαιώματος είναι διαλεκτική. Εμφανίζεται ταυτόχρονα σαν δεσμευτική και αποδεσμευτική. Η διαλεκτικότητα της συνίσταται στο ότι αφενός συνεπάγεται δεσμεύσεις για το κράτος και για την ιδιωτική εξουσία που απειλεί την ανθρώπινη αξία, αφετέρου εξασφαλίζει την ελευθερία του ανθρώπου. Η εξασφάλιση της ελευθερίας προϋποθέτει τη δέσμευση των κινδύνων που την απειλούν.

5.Αρχή του Σεβασμού της Ανθρώπινης Αξίας

Η αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης αξίας περιέχει την αμυντική διάσταση των θεμελιωδών δικαιωμάτων γενικά. Η αρχή αυτή απαγορεύει τις προσβολές της ανθρώπινης αξίας. Αρχικά κατοχυρώθηκε συνταγματικά σε περιορισμένη μορφή στην ατομικιστική έννομη τάξη, δηλαδή σαν γενικός κανόνας αναφερόμενος μόνο στο κράτος. Ιστορικά η αρχή αυτή απολυτοποιήθηκε και μεταβλήθηκε από γενικό κανόνα σε βασικό αξίωμα που αναφέρεται σε κάθε παράγοντα της έννομης τάξης. Από το βασικό αυτό αξίωμα προκύπτει η απόλυτη αμυντική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

6.Επέκταση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στις Διαπροσωπικές Σχέσεις

Τη βάση της θεωρίας της επεκτάσεως των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις αποτελεί η διαπίστωση του κινδύνου της ελευθερίας του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία. Σκοπός της θεωρίας είναι η κατοχύρωση και όχι η δέσμευση της ελευθερίας. Η εφαρμογή των αμυντικών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις έχει ως αποτέλεσμα την κατοχύρωση και όχι τον περιορισμό της ελευθερίας του ανθρώπου, εφόσον η ελευθερία κατοχυρώνεται όχι ως ελευθερία για λίγους αλλά ως ελευθερία για όλους.⁴⁷

7.«Τριτενέργεια»

α. Ορισμός

---

⁴⁷ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Η Συνταγματική Προστασία του Ανθρώπου από την Ιδιωτική Εξουσία, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981/2, σελ.94επ.

«Τριτενέργεια είναι η προς τα πρόσωπα κατευθυνόμενη και κυρίως από την κρατική εξουσία πραγματοποιούμενη αμυντική νομική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία εξασφαλίζει την ακώλυτη άσκηση τους, εξαναγκάζοντας τις απειλητικές δυνάμεις να απέχουν από κάθε προσβολή της ανθρώπινης αξίας».⁴⁸

β. Θεωρίες «Τριτενέργειας»⁴⁹

β. i. Θεωρία της Άμεσης «Τριτενέργειας»

i. 1. Περιεχόμενο

Σύμφωνα με τη θεωρία της άμεσης «τριτενέργειας», εκπρόσωπος της οποίας υπήρξε ο Nipperdey, τα θεμελιώδη δικαιώματα έχουν αντικειμενική φύση. Επομένως ως αντικειμενικοί κανόνες δικαίου δεσμεύουν όχι μόνο το κράτος, αλλά και τους ιδιώτες. Η εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον ιδιωτικό χώρο δεν έχει ανάγκη κανενός μέσου όπως είναι οι γενικές ρήτρες. Η δικαϊκή τους ενέργεια είναι άμεση κανονιστική.

Όμως κατά τον Nipperdey, η αναγνώριση της άμεσης ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν συνεπάγεται την εφαρμογή όλων τους στο «ιδιωτικό» δίκαιο.

i. 2. Στόχος της Θεωρίας

Στόχος της θεωρίας της άμεσης «τριτενέργειας» είναι η εξασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας των αξιών και των εννόμων αγαθών που ενσωματώνουν τα ατομικά δικαιώματα απέναντι σε κάθε είδους προσβολή, ανεξάρτητα εάν αυτή προέρχεται από το κράτος ή από την ιδιωτική εξουσία.

β. ii. Θεωρία της Έμμεσης «Τριτενέργειας»

Σύμφωνα με τη θεωρία της έμμεσης «τριτενέργειας», εκπρόσωπος της οποίας υπήρξε ο Dürig, η δράση των ιδιωτών, εφόσον υπάρχουν κανόνες «ιδιωτικού» δικαίου, πρέπει να κρίνεται σύμφωνα με το περιεχόμενο των κανόνων αυτών. Αυτή η θέση δικαιολογείται, σύμφωνα με τον Dürig,

---

⁴⁸ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Η Συνταγματική Προστασία του Ανθρώπου από την Ιδιωτική Εξουσία, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981/2, σελ151

⁴⁹ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος, τ.Γ', ημ.Ι, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ.90επ.

Ζερδελής Δημήτρης, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, εκδ.Σάκκουλα 1999, σελ.339επ.

από το γεγονός ότι η δύναμη των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι περιορισμένη και η προστασία από επεμβάσεις των ιδιωτών πρέπει να κρίνεται σύμφωνα με τους κανόνες του «ιδιωτικού» δικαίου. Όταν λείπουν, κατά τη θεωρία του Dürig, ειδικοί κανόνες ιδιωτικού δικαίου, η επίδραση των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι δυνατή ως έμμεση μέσω των ρητρών και γενικών εννοιών του ιδιωτικού δικαίου.

γ. Ως Φαινομενικό Πρόβλημα της Νομικής Επιστήμης

Η μεταβολή της έννομης τάξης, δηλαδή η μετάβαση από την ατομικιστική έννομη τάξη στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού, προκαλεί την εμφάνιση του ζητήματος της «τριτενέργειας».

Το "πρόβλημα" της τριτενέργειας δεν αποτελεί παρά ένα φαινομενικό πρόβλημα, το οποίο εμφανίζεται για εκείνους που αγνοούν την μεταβολή της έννομης τάξης. Το "πρόβλημα" αυτό εμφανίζεται στα πλαίσια της προσπάθειας εντάξεως της απόλυτης αμυντικής ενέργειας στο χώρο της ατομικιστικής έννομης τάξης.

δ. Άρση του Προβλήματος

Το "πρόβλημα" της τριτενέργειας σύμφωνα με την διάκριση των θεωριών έγκειται στο εάν είναι απαραίτητη για την εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που κατά την παραδοσιακή ατομικιστική αντίληψη αποτελούν δημόσια δικαιώματα, στις σχέσεις των ιδιωτών, που σύμφωνα πάλι με την παραδοσιακή ατομικιστική αντίληψη διέπονται από το «ιδιωτικό» δίκαιο, η μεσολάβηση γενικών εννοιών ή ρητρών του «ιδιωτικού» δικαίου, ως μέσου εφαρμογής.

Με την μεταβολή της έννομης τάξης, από την ατομικιστική σε αυτή του κοινωνικού ανθρωπισμού, ο διαχωρισμός «δημοσίου» και «ιδιωτικού» δικαίου παύει να υφίσταται. Η μεταβολή της έννομης τάξης επέφερε την ενοποίηση τους και τη δημιουργία κοινού δικαίου που εφαρμόζεται γενικά, τόσο στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, όσο και στις σχέσεις κράτους - πολιτών.

Επομένως, το κοινό δίκαιο δεν μπορεί να αποτελεί το μέσο για την εφαρμογή της αμυντικής ενέργειας στις διαπροσωπικές σχέσεις. Το κοινό δίκαιο αποτελεί κατώτερες σε τυπική ισχύ σε σχέση με το Σύνταγμα διατάξεις, που οφείλουν να εξειδικεύουν το κανονιστικό περιεχόμενο των

ανώτερων κανόνων δικαίου. Συμπερασματικά, η διάκριση της «τριτενέργειας σε άμεση και έμμεση είναι χωρίς ουσία.

ε. Σύγχρονη Έννομη Τάξη

Η απόλυτη αμυντική ενέργεια αποτελεί στην ουσία πρόβλημα της συνταγματικής δέσμευσης της κρατικής εξουσίας. Το πρόβλημα εμφανίζεται μόνο όταν δεν υπάρχει προστατευτική υποχρέωση του κράτους και εξαφανίζεται όταν το κράτος υποχρεούται να προστατεύει την ανθρώπινη αξία και τα θεμελιώδη δικαιώματα που την εξειδικεύουν.

Το πρόβλημα της τριτενέργειας δεν εμφανίζεται στη σύγχρονη ενιαία και αντικειμενική έννομη τάξη. Η διαπροσωπική εφαρμογή του αμυντικού περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελεί στοιχείο της δομής και αποτέλεσμα της δημιουργίας της σύγχρονης έννομης τάξης, που βασίζεται στο απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας. Η αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας επιτάσσει την εφαρμογή αυτή, η οποία προκύπτει από την υποχρέωση της κρατικής εξουσίας να σέβεται και να προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα του ατόμου από τα άλλα άτομα. Η απόλυτη αυτή αμυντική ενέργεια είναι παράλληλα αποτέλεσμα της συνταγματικής υποχρέωσης του σύγχρονου κοινωνικού ανθρώπου να σέβεται την ανθρώπινη αξία και τα δικαιώματα των άλλων. Η διαπροσωπική εφαρμογή της προκύπτει και από την υπεροχή του Συντάγματος καθώς και από την συνταγματικότητα του κοινού δικαίου, δηλαδή την ουσιαστική συμφωνία του κοινού δικαίου με το κανονιστικό περιεχόμενο των συνταγματικών διατάξεων.⁵⁰

8. Αμυντική Ενέργεια και Υποχρέωση του Κράτους για Προστασία

Το κράτος έχει υποχρέωση να προστατεύει την ανθρώπινη αξία και τα θεμελιώδη δικαιώματα. Συνεπώς, η προστατευτική ενέργεια του δικαιώματος που στρέφεται προς το κράτος περιέχει την αμυντική του ίδιου δικαιώματος, που στρέφεται κατά της ιδιωτικής εξουσίας. Σαν συμπέρασμα δηλαδή προκύπτει ότι η αμυντική κατά της ιδιωτικής εξουσίας ενέργεια μετατρέπεται σε προστατευτική προς το κράτος ενέργεια.

9. Αποδοχή της Απόλυτης Αμυντικής Ενέργειας από το ελληνικό Σύνταγμα

---

⁵⁰ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος, τ.Γ', ημ.Ι, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ.85επ.

Δημητρόπουλος Ανδρέας, Τα Αμυντικά Δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της εννόμου τάξεως, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981

Το ελληνικό Σύνταγμα ανάγει την προστασία της ανθρώπινης αξίας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων που την εξειδικεύουν σε πρωταρχική υποχρέωση του κράτους. Για την ελληνική έννομη τάξη, η απόλυτη αμυντική ενέργεια αποτελεί συνταγματική επιταγή που δεν προσκρούει σε νομικοτεχνικά ή άλλα εμπόδια που παράγει η «τριτενέργεια». Αυτό σημαίνει ότι στη σύγχρονη ελληνική έννομη τάξη εφαρμόζονται τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου στις διαπροσωπικές σχέσεις, διότι δεν τίθεται ζήτημα τριτενέργειας, αφού η εξέλιξη της ελληνικής έννομης τάξης έχει ξεπεράσει αυτήν την προβληματική.

Η διαπροσωπική ενέργεια της αμυντικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων επιβεβαιώθηκε από την συνταγματική αναθεώρηση του 2001 με τη διάταξη του άρθρου 25 § 1 εδ.γ Σ. όπου ορίζεται ότι «τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν».

III. Β. Αμυντική Διάσταση Δικαιώματος Εργασίας

1. Συνταγματική Κατοχύρωση Αμυντικού Δικαιώματος Εργασίας

Το Σύνταγμα προστατεύει το αμυντικό δικαίωμα εργασίας στο άρθρο 22 § 1. Σύμφωνα με αυτό, «η εργασία αποτελεί δικαίωμα... όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή από άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας».

Το αμυντικό περιεχόμενο του δικαιώματος εργασίας προκύπτει και από τη συνεφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 2 § 1 Σ., σύμφωνα με το οποίο «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας», 5 § 1 Σ., σύμφωνα με το οποίο «καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη», και 25 § 1 εδ.γ Σ., σύμφωνα με το οποίο «Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν».

2. Περιεχόμενο Αμυντικού Δικαιώματος Εργασίας

Το αμυντικό περιεχόμενο του δικαιώματος εργασίας συνίσταται στην προστασία της ήδη υπάρχουσας θέσης εργασίας, η οποία αποτελεί αντικειμενικό στοιχείο της εργασιακής σχέσης. Το αμυντικό δικαίωμα εργασίας περιέχει αξίωση αποχής από κάθε επιθετική ενέργεια που προσβάλλει το ατομικό αυτό δικαίωμα, είτε η ενέργεια αυτή εκδηλώνεται με πράξη είτε με παράλειψη.

3. Απόλυτο *erga omnis* Αμυντικό Δικαίωμα Εργασίας

Το αμυντικό δικαίωμα εργασίας ως απόλυτο *erga omnis* δικαίωμα στρέφεται κατά του κράτους και κατά των ιδιωτών. Με άλλα λόγια, αναπτύσσει αμυντική ενέργεια προς κάθε κατεύθυνση, στρέφεται εναντίον όλων όσοι το προσβάλλουν.

4. Διαπροσωπική Εφαρμογή του Αμυντικού Δικαιώματος Εργασίας στη Σχέση Εργαζομένου - Εργοδότη

Όπως προαναφέρθηκε, το αμυντικό δικαίωμα εργασίας αναπτύσσει ενέργεια κατά του κράτους αλλά και κατά των ιδιωτών. Δηλαδή εφαρμόζεται και στις διαπροσωπικές σχέσεις των ιδιωτών μεταξύ τους. Όσον αφορά τις εργασιακές σχέσεις, σημαντική είναι αυτή του εργαζόμενου και του εργοδότη. Η μεταβολή της έννομης τάξης και η συνταγματική αναγνώριση του αμυντικού δικαιώματος εργασίας τοποθετεί τη σχέση εργαζόμενου - εργοδότη σε ένα νέο επίπεδο. Στο νέο αυτό επίπεδο, μειώνεται η εξάρτηση του εργαζόμενου από τον εργοδότη και εμποδίζεται η μετατροπή των διάφορων διαφωνιών μεταξύ τους σε διαφωνίες εργασιακές από τον εργοδότη.

5. Το Ζήτημα της Απόλυσης

Οι κάθε είδους διαφωνίες των μερών της εργασιακής σχέσης, δηλαδή του εργαζόμενου και του εργοδότη, καταλήγουν συνήθως στην αμφισβήτηση της θέσεως εργασίας, η οποία όπως προαναφέρθηκε αποτελεί αντικείμενο της εργασιακής σχέσης, με αποτέλεσμα κατά κανόνα την απόλυση του εργαζόμενου. Το πρόβλημα εμφανίζεται στη περίπτωση που η απόλυση είναι αποτέλεσμα ανομοιογενούς αντιθέσεως, δηλαδή όταν η διαφωνία δεν αφορά αντικειμενικό στοιχείο της εργασιακής σχέσης, όπως είναι η θέση εργασίας, αλλά κάποιο άλλο θέμα που δεν σχετίζεται με την εργασία, όπως είναι για παράδειγμα οι πολιτικές πεποιθήσεις ή η συνδικαλιστική δράση του εργαζόμενου. Αυτό το πρόβλημα προσπαθεί να μειώσει ο συνταγματικός νομοθέτης μέσω

της διαπροσωπικής εφαρμογής του αμυντικού ατομικού δικαιώματος εργασίας.

Η παράλληλη θεώρηση του δικαιώματος διατήρησης της εργασίας και του δικαιώματος απόλυσης μπορεί να οδηγήσει στην διακρίβωση αντικειμενικών λόγων, των οποίων η ύπαρξη ή ακόμα και η έλλειψη, ενεργοποιεί το ένα από τα δύο δικαιώματα και αδρανοποιεί το άλλο.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, η απόλυση δεν επιτρέπεται παρά μόνο όταν υπάρχουν αντικειμενικοί λόγοι όπως είναι η απόδοση του εργαζομένου και η οικονομική βιωσιμότητα της επιχείρησης του εργοδότη.

Η λειτουργική σημασία του αμυντικού περιεχομένου του δικαιώματος εργασίας συνίσταται στο ότι εξαρτά την απόλυση από αντικειμενικούς λόγους.

6. Προστασία από την Ιδιωτική Εξουσία - Ατομικές Διαφορές Εργασίας

Η σημαντικότερη μορφή ιδιωτικής εξουσίας στο πλαίσιο του δικαιώματος εργασίας είναι αυτή του εργοδότη. Η εξουσία του εργοδότη είναι οικονομικής φύσεως και εκδηλώνεται στην ιεραρχική σχέση εργοδότη - εργαζομένου καθώς και στη σύγκρουση συμφερόντων που αναπτύσσονται μεταξύ τους. Η σύγκρουση συμφερόντων εργοδότη και εργαζομένου οφείλεται στην σύγκρουση κεφαλαίου και εργασίας.

Η σύγκρουση των συμφερόντων δημιουργεί διαφορές εργασίας, οι οποίες μπορεί να έχουν είτε συλλογικό είτε ατομικό χαρακτήρα. Στην παρούσα εργασία ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ατομικές διαφορές εργασίας. Ατομικές διαφορές εργασίας είναι «αυτές που αναφέρονται σε μία (νομική συνήθως) διένεξη μεταξύ ενός εργαζομένου και του εργοδότη και αφορούν στους όρους εργασίας και αμοιβής του εργαζομένου αυτού και η οποία μπορεί να επιλυθεί είτε συναινετικώς είτε δικαστικώς».⁵¹

7. Στόχος του Αμυντικού Δικαιώματος Εργασίας - Αρχή Κατοχύρωσης και Αρχή Διασφάλισης

Το αμυντικό περιεχόμενο του ατομικού δικαιώματος εργασίας έχει ως στόχο την προστασία του φορέα του δικαιώματος αυτού, και άρα του εργαζομένου, από την εξουσιαστική δύναμη του εργοδότη. Με άλλα λόγια, έχει ως στόχο τη διαφύλαξη του εργαζομένου από επιθετικές ενέργειες του εργοδότη, που συνίσταται στην αρχή της κατοχύρωσης. Επιπλέον το αμυντικό ατομικό δικαίωμα εργασίας έχει ως στόχο τη διαφύλαξη από κάθε άλλο εμπόδιο της ελεύθερης άσκησης του, πέρα από

---

⁵¹ Ληξουριώτης Ιωάννης, Εισαγωγή στις Εργασιακές Σχέσεις-Πρόσθετες Σημειώσεις, Κομοτηνή 1999,σελ.12

τις επιθετικές ενέργειες, που συνίσταται στην αρχή της διασφάλισης. Οι δύο αυτές αρχές της κατοχυρώσεως και της διασφάλισης πλαισιώνουν την καταστατική συνταγματικοπολιτική αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας και της ακώλυτης άσκησης του θεμελιώδους δικαιώματος εργασίας.⁵²

8.Η Παραδοσιακή Διάκριση των Φορέων Εξουσίας και η Έλλειψη Σημασίας της

Σύμφωνα με την παραδοσιακή ατομικιστική αντίληψη, η εξουσία διακρίνεται σε δημόσια και σε ιδιωτική.

Στους φορείς της δημόσιας εξουσίας συγκαταλέγονται το κράτος, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που έχουν ιδρυθεί ή που έχουν περιέλθει στον έλεγχο του κράτους καθώς και ιδιώτες στους οποίους έχει ανατεθεί από το κράτος η άσκηση δημόσιων εξουσιών.

Στους φορείς της ιδιωτικής εξουσίας συγκαταλέγονται τα φυσικά πρόσωπα στα πλαίσια της δραστηριότητας τους ως ιδιώτες, τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που δεν ασκούν δημόσια εξουσία, δηλαδή που δεν έχουν περιέλθει στον έλεγχο του κράτους ή δεν έχουν ιδρυθεί από αυτό, καθώς και ομάδες προσώπων που έχουν ή όχι αποκτήσει νομική προσωπικότητα.

Στην σύγχρονη έννομη τάξη, δεν έχει σημασία η ιδιότητα του φορέα αλλά η ποιότητα της συμπεριφοράς του. Το δίκαιο απαγορεύει την επιθετική συμπεριφορά και της δημόσιας και της ιδιωτικής εξουσίας, καθιστώντας το αμυντικό περιεχόμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων απόλυτο.

9.Ιδιωτική Εξουσία και Κοινωνικές Δυνάμεις

Σύμφωνα με την κλασική νομική θεωρία, οι διάφορες μορφές της ιδιωτικής εξουσίας ρυθμίζονται και αποτελούν αντικείμενο του ιδιωτικού δικαίου. Τέτοια μορφή ιδιωτικής εξουσίας αποτελεί και η εξουσία του εργοδότη, η οποία βρίσκεται στην κοινωνική και όχι στην κρατική περιοχή. Ο Zinzheimer θέλοντας να διακρίνει αυτού του είδους τις εξουσίες από την κρατική τις ονόμασε κοινωνικές δυνάμεις⁵³. Ο όρος αυτός δεν γίνεται πλέον δεκτός γιατί δεν υπάρχει διάκριση κράτους - κοινωνίας. Στη θέση αυτού, σύμφωνα με την άποψη του

⁵² Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματική Προστασία από την Ιδιωτική Εξουσία, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981/2, σελ.90επ.

⁵³ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματική Προστασία από την Ιδιωτική Εξουσία, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981/2, σελ.126επ.

κ.Δημητρόπουλου, προτείνεται ο όρος αντικοινωνικές δυνάμεις, εννοώντας τις δυνάμεις όλες εκτός της κρατικής που προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Οι αντικοινωνικές αυτές δυνάμεις διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες : στις πολιτικές, στις οικονομικές και στις κοινωνικές. Η εξουσία του εργοδότη κατατάσσεται στη δεύτερη κατηγορία και η οικονομική του εξουσία οφείλεται στην οικονομική του υπεροχή. Αποτελεί επίσης έμμεση αντικοινωνική δύναμη γιατί το δίκαιο δεν αναγνωρίζει την υπεροχή της, σε αντίθεση με την άμεση και προϋποθέτει ισότητα. Όμως η de facto υπεροχή της εργοδοτικής εξουσίας μεταμορφώνεται σε εξουσία de iure μέσω των ιδιωτικών συμβάσεων και συμφωνιών⁵⁴.

10.Συνταγματικό Εργατικό Δίκαιο και Κοινή Εργατική Νομοθεσία

Η εξέλιξη του συνταγματικού εργατικού δικαίου και η παράλληλη εξέλιξη της κοινής εργατικής νομοθεσίας αποτελούν απόδειξη του γεγονότος ότι η διαπροσωπική αμυντική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων επικράτησε στον εργασιακό χώρο όπως και η υπαγωγή του κοινού «ιδιωτικού» εργατικού δικαίου στις συνταγματικές αρχές. Παραδείγματα της εξέλιξης του συνταγματικού εργατικού δικαίου αποτελούν η ρύθμιση θεμάτων του εργασιακού χώρου, όπως η αρχή του σεβασμού της προσωπικότητας των εργαζομένων και η αρχή της ισότητας στην αμοιβή εργασίας⁵⁵.

11.Λειτουργική Σημασία Εφαρμογής των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στις Εργασιακές Σχέσεις

Η λειτουργική σημασία της εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις εργασιακές σχέσεις έγκειται στο γεγονός ότι δεν επιτρέπει να μετατρέπεται η οικονομική εξουσία του εργοδότη από εξουσία στα πράγματα σε εξουσία στα πρόσωπα και πιο συγκεκριμένα από εξουσία στα μέσα παραγωγής σε εξουσία στους εργαζόμενους.

12.Σεβασμός της Προσωπικότητας των Εργαζομένων

α. Συνταγματική Κατοχύρωση

---

⁵⁴ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματική Προστασία από την Ιδιωτική Εξουσία, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981/2, σελ.128επ

⁵⁵ Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα Ειδικό Μέρος, τ.ΙΙΙ, ημ.Β΄, Αθήνα 2005, σελ.368

Το Σύνταγμα δεν κατοχυρώνει ρητά τον σεβασμό της προσωπικότητας των εργαζομένων. Μέσα όμως στο πλαίσιο των διατάξεων των άρθρων 2 § 1 Σ. για τον σεβασμό της αξίας του ανθρώπου, 5 § 1 Σ. για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και 22 § 1 Σ. για το αμυντικό δικαίωμα εργασίας, γίνεται δεκτό ότι κατά τη λειτουργία της εργασιακής σχέσης, δηλαδή κατά την παροχή εργασίας και την καταβολή ανάλογης αμοιβής, η προσωπικότητα του εργαζομένου όπως και τα άυλα συμφέροντά του προστατεύονται συνταγματικά. Και αυτό συμβαίνει γιατί οι εργασιακές σχέσεις αποτελούν τον κύριο χώρο όπου διακυβεύεται καθημερινά η αξία του ανθρώπου και υπονομεύεται η προσωπικότητα του.

β. Έννοια της Προσωπικότητας

Με τον όρο προσωπικότητα νοείται το σύνολο από ιδιότητες, ικανότητες και καταστάσεις που συνδέονται με τη αναγνώριση ως έλλογου και συνειδητού όντος και εξατομικεύουν το συγκεκριμένο πρόσωπο⁵⁶. Στην έννοια της προσωπικότητας εμπίπτουν διάφορες διαστάσεις της ύπαρξης του ανθρώπου που καθορίζουν τη σωματική, πνευματική, κοινωνική και ψυχική του υπόσταση.

13.Ισότητα Αμοιβής Εργασίας

α. Συνταγματική και Διεθνής Κατοχύρωση

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 22 § 1 εδ.β Σ. «όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή από άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας».

Ο συντακτικός νομοθέτης, βασιζόμενος στη Σύμβαση 100 της Διεθνούς Οργανώσεως Εργασίας⁵⁷ για την ισότητα αμοιβών λόγω φύλου, καθιέρωσε στο άρθρο 22 § 1 εδ.β Σ. μια γενική επιταγή ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας. Η γενική αυτή επιταγή αποτελεί αμυντικό ατομικό δικαίωμα του εργαζόμενου και όχι απλώς μια υποχρέωση του εργοδότη.

β. Έννοιες Εργασίας, Αμοιβής και Αξίας Εργασίας

Η έννοια της εργασίας περιορίζεται στην εξαρτημένη εργασία, αποκλείοντας την ανεξάρτητη.

⁵⁶ Κουκιάδης Ιωάννης, Στοιχεία Εργατικού Δικαίου-Ατομικές Σχέσεις Εργασίας, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1997, σελ.32

⁵⁷ Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου Σοφία, Η Λειτουργία της Σύμβασης 100 στην Ελληνική Έννομη Τάξη, ΤοΣ 9/1983, σελ.131-216

Η έννοια της αμοιβής σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας 100 προσδιορίζεται ως ο μισθός και κάθε άλλη πρόσθετη παροχή που καταβάλλεται από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, άμεσα ή έμμεσα, σε χρήμα ή σε είδος, ως αντάλλαγμα της προσφερόμενης εργασίας⁵⁸. Στην έννοια της αμοιβής περιλαμβάνεται και η σύνταξη καθώς και οι γενικοί όροι συνταξιοδότησης⁵⁹.

Όσον αφορά την έννοια της αξίας εργασίας, αυτή περιλαμβάνει την οικονομική αξία της και συσχετίζεται με την αμοιβή.

γ. Αξία Εργασίας

Βασικό κριτήριο για τον καθορισμό της αξίας εργασίας αποτελεί η απόδοση του εργαζομένου. Θέμα σύγκρισης της αξίας δύο εργαζομένων, μπορεί να τεθεί μόνο αν η εργασία παρέχεται υπό τις ίδιες συνθήκες καθώς και αν οι εργαζόμενοι απασχολούνται από τον ίδιο εργοδότη και όχι σε διάφορο χρόνο.

Η αξία της εργασίας αυξάνεται στην περίπτωση όπου ο ένας εργαζόμενος διαθέτει ευρύτερη εποπτεία ή μεγαλύτερη πείρα⁶⁰ ή ιδιαίτερα προσόντα σε σχέση πάντα με την εργασία που παρέχει. Στην περίπτωση αυτή δικαιολογείται διαφορά στην αμοιβή, εφόσον δεν αντίκειται στην αρχή της ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας. Η κατοχή πτυχίου άσχετου με το με το πλαίσιο εργασίας δεν μπορεί να θεμελιώσει εξαίρεση από την αρχή της ίσης αμοιβής.

δ. Φορείς και Αποδέκτες του Αμυντικού Ατομικού Δικαιώματος Ισότητας Αμοιβής

Φορείς του δικαιώματος ίσης αμοιβής εργασίας θεωρούνται όχι μόνο οι Έλληνες πολίτες αλλά επιπροσθέτως οι αλλοδαποί και οι ανιθαγενείς ανεξαρτήτως φύλου.

Αποδέκτες του δικαιώματος αυτού είναι οι εργοδότες, περιλαμβάνοντας όχι μόνο το κράτος αλλά και τους ιδιώτες.

III. Γ. Προστατευτική και Διασφαλιστική Διάσταση Δικαιώματος Εργασίας

1. Προστατευτικό Περιεχόμενο

⁵⁸ Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου Σοφία, Η Λειτουργία της Σύμβασης 100 στην Ελληνική Έννομη Τάξη, ΤοΣ 9/1983, σελ131επ.

⁵⁹ ΑΠ 974/2003, www.lawdb.intrasoftnet.com

⁶⁰ ΑΠ 34/1998 Ολ., Χρονοεπίδομα Προσωπικού ΟΤΕ, ΤοΣ 25/1999,σελ.325-329

Σύμφωνα με το άρθρο 22 § 1 Σ., η εργασία προστατεύεται από το Κράτος. Επομένως, το προστατευτικό περιεχόμενο του δικαιώματος εργασίας κατοχυρώνεται συνταγματικά. Σε αντίθεση με το αμυντικό περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού, το προστατευτικό δικαίωμα εργασίας έχει ως αποδέκτη μόνο το κράτος και όχι τους ιδιώτες. Με άλλα λόγια, ο φορέας του προστατευτικού δικαιώματος εργασίας μπορεί να στραφεί προς το κράτος, και όχι προς τον ιδιώτη εργοδότη, για να ζητήσει προστασία.

2. Διασφαλιστικό Περιεχόμενο

Το διασφαλιστικό περιεχόμενο παρέχει αξίωση διαφύλαξης από κινδύνους άλλους πέρα από τις ανθρώπινες ενέργειες και αξιώσεις για τη βελτίωση της θέσης του ανθρώπου.

Η αρχή της διασφάλισης αναλύεται στην αρχή της εξασφάλισης και στην αρχή της διεκδίκησης. Η αρχή της εξασφάλισης επιβάλλει την εξασφάλιση των μέσων για την ακώλυτη άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Όμως η αρχή αυτή δεν κατοχυρώνεται συνταγματικά. Σε αντίθεση με την πρώτη αρχή, η αρχή της διεκδίκησης όσον αφορά το δικαίωμα εργασίας αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα, χωρίς να αποτελεί αγωγή αξίωση δικαστηριακά. Πιο συγκεκριμένα, το κράτος οφείλει να μεριμνά για την δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών, σύμφωνα με το άρθρο 22 § 1 εδ.α πρότ.β Σ.

IV. ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

IV. Α. Περιπτώσιολογία

1. Σχετικά με τη Θέση Εργασίας

Η εργασία ως αμυντικό δικαίωμα στρέφεται κατά του εργοδότη, ο οποίος δεν μπορεί να απολύσει αυθαίρετα τον εργαζόμενο⁶¹. Αυθαίρετη απόλυση είναι αυτή που δεν στηρίζεται σε αντικειμενικούς λόγους, όπως είναι η οικονομική βιωσιμότητα της επιχείρησης και η απόδοση του εργαζόμενου στο πλαίσιο της εργασίας, αλλά σε άλλους λόγους για Παράδειγμα πολιτικούς. Μια τέτοια απόλυση θεωρείται

---

⁶¹ ΕφΑθ 5255/2001, ΚωδNB 50Α'2002,σελ.382-385
ΕφΑθ 1120/1920, ΑρχΝομ Β'(NB')2001,σελ.494-496
ΕφΠατρών 401/1981, ΤοΣ 8/1982,σελ.256-259
ΜΠρΘεσ/νίκης 15008/1998, ΑρχΝομ Β'(NB')2001,σελ.208-211

αντισυνταγματική γιατί είναι αντίθετη με τη διάταξη του άρθρου 22 § 1 Σ.

Η απόλυση όμως δεν κρίνεται ως αυθαίρετη στην περίπτωση που δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους της εργασιακής σχέσης. Επομένως, μια τέτοια απόλυση δεν αντίκειται στο Σύνταγμα και πιο συγκεκριμένα στο αμυντικό περιεχόμενο του ατομικού δικαιώματος εργασίας του άρθρου 22 § 1 Σ.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η αμυντική ενέργεια του δικαιώματος εργασίας υποχρεώνει τον εργοδότη να δέχεται τις προσφερόμενες εργασίες του εργαζόμενου. Με άλλα λόγια, ο μισθωτός δικαιούται να παράσχει⁶² και ο εργοδότης υποχρεούται να δέχεται την εργασία σύμφωνα με τους όρους της εργασιακής σύμβασης. Αντίστοιχα, στο δικαίωμα απόλυσης αντιστοιχεί υποχρέωση του εργαζόμενου να δεχθεί την απόλυση, όταν βέβαια δεν είναι αυθαίρετη. Αυτό είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει και τα δύο δικαιώματα ως αρμονικά ασκούμενα και όχι ως αλληλοσυγκρουόμενα.

2.Σχετικά με την Ισότητα της Αμοιβής

Η γενική αρχή της ισότητας στον εργασιακό χώρο εξειδικεύεται ως αρχή της ίσης μεταχείρισης των εργαζομένων⁶³. Βασική έκφραση της τελευταίας αποτελεί η ειδικά κατοχυρωμένη ισότητα αμοιβής στο άρθρο 22 § 1 εδ.β Σ. Το δικαίωμα της ίσης αμοιβής ως απόλυτο αμυντικό δικαίωμα στρέφεται κατά παντός εργοδότη.

Κανένας εργοδότης δεν πρέπει να κάνει διακρίσεις εις βάρος των εργαζομένων του λόγους φυλετικούς, ακόμα και για λόγους πεποιθήσεων, με αντίκτυπο στην αμοιβή της εργασίας που τους παρέχει. Η μόνη περίπτωση όπου επιτρέπεται η ανισότητα στην αμοιβή είναι όταν διαφοροποιείται η αξία της παρεχόμενης εργασίας. Ισότητα αμοιβής όμως δε σημαίνει και ισότητα αποδοχών, αλλά μόνο ισότητα πληρωμής για εργασία ίσης αξίας.

Δεν αντίκειται στο αμυντικό περιεχόμενο της αρχής της ισότητας, η πιθανή παροχή επιδομάτων ή πρόσθετων αμοιβών για λόγους μεγαλύτερης εργασιακής απόδοσης⁶⁴. Τούτο δικαιολογείται από το γεγονός ότι εφόσον παρέχεται εργασία μεγαλύτερης αξίας, που αποτελεί

---

⁶² ΑΠ 434/2004, www.lawdb.intrasoftnet.com

ΕφΑθ 3907/1998, ΑρχΝομ Β'(NB')2002,σελ.765-767

⁶³ ΑΠ 520/1981 ΤμΒ', ΤοΣ 8/1982,σελ.58-61

ΑΠ 180/1990 ΤμΒ', ΝΒ 40/1992,σελ.53-57

⁶⁴ ΑΠ 1249/2000 ΤμΒ2, ΕλΔικ 43/2002, σελ.133-135 : Χορήγηση με ν.2150/1993, παροχής στους διοικητικούς και υγειονομικούς υπαλλήλους του ΙΚΑ με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας. Η μη επέκταση του σε άλλες κατηγορίες εργαζομένων, όπως οι οδοντίατροι δεν αντίκειται στη συνταγματική ισότητα.

το βασικό κριτήριο σύμφωνα με το άρθρο 22 § 1 εδ.β Σ., ο εργαζόμενος δικαιούται μεγαλύτερη αμοιβή.

Ο εργοδότης δικαιούται επίσης να προβαίνει σε διακρίσεις που δεν θίγουν την ανθρώπινη αξία. Επομένως, η συμπεριφορά του αυτή δεν είναι αντισυνταγματική.

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 22 § 1 εδ.β Σ. για τον καθορισμό της αμοιβής, βασικό αντικειμενικό κριτήριο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, αποτελεί η αξία εργασίας, ανεξάρτητα από τα τυπικά προσόντα⁶⁵. Με βάση την αρχή της αναλογικότητας, οι μισθολογικές διακρίσεις που δεν βρίσκονται σε αιτιώδη συνάφεια με την αξία της παρεχόμενης εργασίας είναι αντισυνταγματικές⁶⁶. Επομένως, η έλλειψη τυπικού προσόντος δεν αποτελεί λόγο για δυσμενή μισθολογική μεταχείριση του εργαζόμενου εφόσον παρέχει βέβαια εργασία ίσης αξίας σε σχέση με τους άλλους εργαζόμενους με τυπικά προσόντα. Στην αντίθετη περίπτωση όπου ο εργοδότης προσβάλλει το αμυντικό δικαίωμα ίσης αμοιβής εργασίας του εργαζόμενου, ο τελευταίος μπορεί να αξιώσει την καταβολή της διαφοράς της αμοιβής.

V. Παράθεση Σχετικών Αποφάσεων Δικαστηρίων

1. ΑΠ 296/2004 , www.lawdb.intrasoftnet.com

Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, όσοι δημόσιοι υπάλληλοι είναι διαζευγμένοι χωρίς παιδιά δεν δικαιούνται το οικογενειακό επίδομα δημοσίων υπαλλήλων. Η εκ του νόμου πρόβλεψη για τη χορήγηση του παραπάνω επιδόματος μόνο στους δημόσιους υπαλλήλους που είναι διαζευγμένοι με παιδιά δεν εισάγει σε βάρος της πρώτης περίπτωσης δημοσίων υπαλλήλων ανεπίτρεπτη διάκριση κατά το άρθρο 22 § 1 εδ.β Σ. έναντι άλλων εγγάμων εργαζομένων που λαμβάνουν το επίδομα αυτό, γιατί το συγκεκριμένο επίδομα δεν παρέχεται ως αμοιβή για την εργασία, αλλά προς ενίσχυση της οικογένειας του υπαλλήλου, η οποία δεν υπάρχει επί διαζευγμένου χωρίς τέκνο. Η πρόβλεψη αυτή δεν παραβιάζει επίσης τη συνταγματική αρχή της ισότητας, γιατί η διάκριση αυτή υφίσταται για λόγους γενικότερου κοινωνικού και δημοσίου συμφέροντος.

2. ΑΠ 520/2004, www.lawdb.intrasoftnet.com

Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, διαφοροποίηση της αμοιβής μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων της ίδιας επιχείρησης επιβάλλει και η μη ταύτιση των κατηγοριών των υπαλλήλων, το οποίο συμβαίνει

⁶⁵ Αντίθετη απόφαση του ΑΠ 716/2004, www.lawdb.intrasoftnet.com

⁶⁶ ΑΠ 1542/2001, ΑρχΝομ. Β'(NB')2002,σελ.30-32

και όταν οι εργαζόμενοι είναι διαφορετικής προέλευσης και ένα τμήμα αυτών προέρχεται από εξαγορασμένη από τον τελευταίο εργοδότη επιχείρηση, στην οποία είχαν ιδιαίτερο μισθολόγιο, κεκτημένα και διατηρητέα δικαιώματα κατά την εξαγορά, ενώ το άλλο τμήμα αποτελεί προσωπικό του νέου εργοδότη. Το επίδομα μέσου όρου ενδείξεων χορηγηθέν σε τέως καταμετρητές της ΔΕΗ, επεκτάθηκε, βάσει όρου ε.σ.σ.ε., που υπογράφηκε μεταξύ ΔΕΗ και ΓΕΝΟΠ/ΔΕΗ, και σε όσους υπαλλήλους της ΔΕΗ είχαν υπηρετήσει με την ειδικότητα του καταμετρητή σε θέσεις της τέως ΗΕΑΠ μέχρι και την 31/12/1973, αποκλείοντας από το ειδικό επίδομα όσους δεν διέθεταν ειδικότητα καταμετρητή σε θέσεις της τέως ΗΕΑΠ μέχρι το 1973. Η διάκριση αυτή δεν αντίκειται στα άρθρα 4 § 1 Σ. και 22 § 1 εδ.β Σ. που κατοχυρώνουν τις αρχές της ισότητας και της ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας. Επομένως το δικαστήριο έκρινε ότι η επέκταση είναι νόμιμη.

3. ΑΠ 1554/2003, www.lawdb.intrasoftnet.com

Σύμφωνα με την απόφαση, δεν είναι αντισυνταγματικός ο νόμος, εάν δικαιολογημένα και ιδιαίτερα από λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, το οποίο υπόκειται στην κρίση του δικαστηρίου, παρεκκλίνει από την ίση μεταχείριση. Οι διατάξεις του άρθρου 1 του ν.3198/1955 και του ΒΔ της 16/18.7.1920, που ρυθμίζουν τα σχετικά με το ύψος της καταβαλλόμενης αποζημίωσης σε υπαλλήλους και εργατοτεχνίτες λόγω απροειδοποίητης απολύσεως τους κατά τρόπο όχι ίδιο, δεν αντίκειται στο Σ. Η δυσμενής διάκριση σε βάρος των εργατοτεχνιτών έναντι των υπαλλήλων δικαιολογείται γιατί η κάθε μία από αυτές τις μορφές εργασίας είναι διαφορετικής μορφής και δεν είναι ίσης αξίας όπως απαιτεί το άρθρο 22 § 1 εδ.β Σ., καθώς επίσης και για το λόγο ότι είναι διαφορετικός ο χρόνος που απαιτείται για την ανεύρεση νέας εργασίας, οπότε δεν παραβιάζεται ούτε το άρθρο 4 § 1 Σ.

4. ΑΠ 34/1998 Ολ., Χρονοεπίδομα Προσωπικού ΟΤΕ, ΤοΣ 2/1999, σελ.325-329

Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, δεν εισάγει συνταγματικά ανεπίτρεπτη άνιση ρύθμιση η σχετική διάταξη του κανονισμού του ΟΤΕ, η οποία σε συνδυασμό προς σχετικό όρο της ε.σ.σ.ε. προβλέπει την ιδιαίτερη χρονοεπιδοματική κλιμάκωση μιας κατηγορίας υπαλλήλων, που είχαν προσληφθεί μέχρι μία ορισμένη κατηγορία και είχαν αποφοιτήσει έως την ίδια ημερομηνία από τη Σχολή Προσωπικού. Ο ευνοϊκότερος

υπολογισμός του χρονοεπιδόματος για αυτή την κατηγορία υπαλλήλων σε σχέση με άλλους, δικαιολογείται από την αρχαιότητα τους, δηλαδή από το αντικειμενικό γεγονός του μεταγενέστερου χρόνου εισόδου στην υπηρεσία του ΟΤΕ, ενόψει και των αναγκών ορθολογικής οργάνωσης των υπηρεσιών του σε συνδυασμό προς την οικονομική αντοχή της επιχείρησης.

5. ΣτΕ 2346/2000 ΤμΓ΄, Ιδιώτες Μεταφραστές - Υπουργείο Εξωτερικών, ΤοΣ 27/2001, σελ.368-372

Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, η αναδιοργάνωση της μεταφραστικής υπηρεσίας του Υπουργείου Εξωτερικών δεν συνιστά επέμβαση στο δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής και άσκησης του επαγγέλματος των αιτούντων και δεν εφαρμόζεται το άρθρο 5 § 1 Σ. Τούτο συμβαίνει γιατί η μόνη συνέπεια της αναδιάρθρωσης αυτής, σε σχέση με τους μεταφραστές, είναι η υποχρέωση τους να συμμετάσχουν στον γενικώς ισχύοντα κανόνα της γραπτής δοκιμασίας, προκειμένου να διαπιστωθεί αν διαθέτουν τις αναβαθμισμένες μεταφραστικές ικανότητες που ο νομοθέτης απαιτεί. Επιπλέον, η προβλεπόμενη ρύθμιση του Υπουργείου Εξωτερικών δεν αντίκειται στο άρθρο 22 § 1Σ., γιατί δεν εμποδίζει την θέσπιση οργανωτικών μέτρων. Συνεπώς, η γραπτή δοκιμασία παλαιών και νέων μεταφραστών συνιστά πρόσφορο και αντικειμενικό κριτήριο επιλογής.

6. ΕφΑθ 5255/2001, Στράτευση Εργαζομένου, ΚωδNB 50Α΄/2002, σελ.383-385

Προστατεύεται σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις, ο εργαζόμενος που επιστρατεύτηκε με ατομική πρόσκληση ως έφεδρος για λίγες μόνο μέρες και υπηρέτησε, ανεξάρτητα από το είδος των υπηρεσιών τις οποίες προσέφερε ή αν έφερε όπλο ή φορούσε στρατιωτική στολή κατά τη διάρκεια της επιστράτευσής του. Οι εργαζόμενοι που ανακαλούνται από την εφεδρεία και κατατάσσονται στις ένοπλες δυνάμεις, δεν μπορεί να απολυθούν εντός έτους από την επανάληψη της εργασίας τους χωρίς την έγκριση της επιτροπής του άρθρου 7 του α.ν.244/1936. Εάν απολυθούν, δικαιούνται σωρευτικά την αποζημίωση απόλυσης και την αποζημίωση των έξι μηνιαίων μισθών του ν.3514/1928.

7. ΕφΠατρών 401/1981, ΤοΣ 8/1982, σελ.256-259

Δεν αντίκειται στις αρχές της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συμμετοχής στην κοινωνική και οικονομική ζωή

της χώρας, κατά το άρθρο 5 § 1 Σ., ούτε στο δικαίωμα εργασίας του άρθρου 22 Σ. και δεν αθετεί την εγγύηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου από το κράτος, που παρέχει το άρθρο 25 § 1 Σ., η διάταξη του άρθρου 1 του α.ν.99/1967. Η διάταξη αυτή υπάγει σε περιορισμούς το δικαίωμα του εργοδότη να ενεργεί ομαδικές απολύσεις προσωπικού, αλλά προβλέπει και απαλλαγές του εργοδότη από τον περιορισμό αυτό σε περίπτωση διαλύσεως της επιχειρήσεως. Η διάλυση της επιχείρησης ταυτίζεται με την διάλυση του νομικού προσώπου, μόνο στην περίπτωση που η εξαφάνιση του νομικού προσώπου επάγεται τη λύση της επιχείρησης.

8. ΜονΠρΘεσ/νίκης 15008/1998, ΑρχΝομ Β'(ΝΒ')2001, σελ.208-211

Όταν, παρά την κάλυψη πάγιων και διαρκών αναγκών της επιχείρησης από τον εργαζόμενο σε αυτή βάσει σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου και παρά την έλλειψη οργανωτικών και αναδιαρθρωτικών λόγων, η επιχείρηση προβεί σε καταγγελία της σύμβασης αυτής του εργαζόμενου, χωρίς επιπλέον να συνεκτιμήσει τα κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια ηλικίας, οικονομικής και οικογενειακής καταστάσεως όπως επιβάλλεται από το καθήκον πρόνοιας, η καταγγελία θεωρείται καταχρηστική κατά το άρθρο 281 ΑΚ και είναι άκυρη.

VI. Βασικά Συμπεράσματα

Το δικαίωμα εργασίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 22 του Συντάγματος και ειδικότερα ως προς το αμυντικό του περιεχόμενο στην § 1 εδ.α «η εργασία αποτελεί δικαίωμα» και στην § 1 εδ.β «όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας». Το αμυντικό περιεχόμενο του δικαιώματος εργασίας παρέχει στον φορέα του αξίωση κατά του κράτους και κατά της ιδιωτικής εξουσίας να απέχουν από ενέργειες που μπορούν να προσβάλλουν την προσωπικότητά του και την υπάρχουσα θέση εργασίας. Ο φορέας όμως του αμυντικού δικαιώματος εργασίας δεν μπορεί να αξιώσει την παροχή θέσεως εργασίας.

Η αμυντική ενέργεια του δικαιώματος εργασίας, ως προς τους αποδέκτες της, φαίνεται να διακρίνεται και να αναπτύσσει «τριτενέργεια» όσον αφορά την ιδιωτική εξουσία. Η διαφοροποίησή της όμως αυτή δεν είναι δυνατή μετά την καθιέρωση της συνταγματικής υποχρέωσης του κράτους να προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα και να εξασφαλίζει την ακώλυτη άσκησή τους. Εφόσον λοιπόν, η κρατική εξουσία υποχρεούται να προστατεύει την ανθρώπινη αξία και τα θεμελιώδη δικαιώματα που την εξειδικεύουν, η αμυντική κατά των ιδιωτών ενέργεια εμφανίζεται ταυτόχρονα σαν προστατευτική προς το κράτος ενέργεια.

VII. Περίληψη

Αμυντικό Δικαίωμα Εργασίας

Το αμυντικό δικαίωμα εργασίας αποτελεί μία από τις διαστάσεις του θεμελιώδους οικονομικού δικαιώματος εργασίας. Κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 22 § 1 του ισχύοντος ελληνικού Συντάγματος και συνιστά απόλυτο *erga omnis* δικαίωμα. Σύμφωνα με το περιεχόμενο του αμυντικού δικαιώματος εργασίας, ο φορέας του δύναται να αξιώσει κατά του Κράτους και κατά των ιδιωτών να απέχουν από κάθε ενέργεια που μπορεί να προσβάλλει το ατομικό του δικαίωμα εργασίας και πιο συγκεκριμένα την ήδη υπάρχουσα θέση εργασίας του.

Summary

Defensive Right of Labour

The defensive right of labour constitutes one of the three dimensions of the fundamental financial right of labour. It is explicitly secured in article 22§1 of valid greek Constitution and constitutes an absolute *erga omnis* right. According to its content, his beneficiary can demand against the State and against the private citizens to abstain from every action which could insult his individual right of labour and more specifically his already existent position of labour.

VIII. Λήμμα

εργασία, αμυντικό περιεχόμενο, απόλυτο erga omnis δικαίωμα, 22§1 Σ.

Lemma

Labour, defensive content, absolute erga omnis right, 22§1 of
Constitution

IX. Βιβλιογραφία

1. Αγαλλόπουλος Χρήστος, Μελέται εργατικού δικαίου και κοινωνικής πολιτικής, πρόλογος Κασσιμάτη, τόμος Α΄, Αθήνα 1975
2. Βουτσάκης Βασίλης, Η αρχή του κράτους δικαίου και οι νέες διατάξεις περί ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, σελ. 7-27, Κώδ. Ν. Β. 50Α/2002
3. Γεωργόπουλος Κωνσταντίνος, Επίτομο συνταγματικό δίκαιο, 9^η έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, 1998
4. Δαγτόγλου Π. Δ., Συνταγματικό δίκαιο-ατομικά δικαιώματα, Α΄+Β΄ τόμος, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005
5. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Η διαπροσωπική ενέργεια των συνταγματικών δικαιωμάτων κατά το αναθεωρημένο σύνταγμα, σελ. 1-7, Αρχείο Νομολογίας περίοδος Β΄ (ΝΓ΄) 2002
6. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά δικαιώματα-γενικό μέρος, τόμος Γ-ημ. Ι, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005
7. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά δικαιώματα-ειδικό μέρος, παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος ΙΙΙ-ημ. Β, Αθήνα, 2005
8. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981/2
9. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της εννόμου τάξεως, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981

10. Ζερδελής Δημήτρης, Ατομικές εργασιακές σχέσεις, εκδ.Σάκκουλα,1999
11. Ηλιοπούλου-Στράγγα Τζούλια,Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, εκδ.Σάκκουλα,1990
12. Καρακατσάνης Αλέξανδρος,Συλλογικό εργατικό δίκαιο,Γ' έκδοση, εκδ.Σάκκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή,1992
13. Κασιμάτης Γεώργιος,Συνταγματικό δίκαιο ΙΙ,οι λειτουργίες του κράτους-πανεπιστημιακές παραδόσεις, εκδ.Σάκκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή,1980
14. Κασιμάτης Γεώργιος,Το Σύνταγμα της Ελλάδος και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εκδ.Σάκκουλα,2001
15. Κουκιάδης Ιωάννης,Στοιχεία εργατικού δικαίου-ατομικές σχέσεις εργασίας, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη,1997
16. Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου Σοφία,Η λειτουργία της Σύμβασης 100στην ελληνική έννομη τάξη,σελ.131-216,Το Σ.9/1983
17. Ληξουριώτης Γιάννης,Συλλογικές εργασιακές σχέσεις-οι κοινωνικοί συνομιλητές στις συλλογικές διαπραγματεύσεις, εκδ.Σάκκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή,1992
18. Ληξουριώτης Γιάννης,Εισαγωγή στις εργασιακές σχέσεις-πρόσθετες σημειώσεις,Κομοτηνή,1999
19. Μάνεσης Αριστόβουλος,Συνταγματικά δικαιώματα-ατομικές ελευθερίες,Δ' έκδοση, εκδ.Σάκκουλα,Θεσσαλονίκη,1982
20. Μάνεσης Αριστόβουλος,Συνταγματική θεωρία και πράξη, εκδ.Σάκκουλα,Θεσσαλονίκη,1980
21. Μαντζούφας Γεώργιος,Γενικές αρχές εργατικού δικαίου,Αθήνα,1961
22. Μπουρλογιάννη-Βράβια Χρ.-Πετρουλά Ελ.,Διεθνείς Συμβάσεις δικαιωμάτων του Ανθρώπου που δεσμεύουν την Ελλάδα,πρόλογος Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου,εκδ.Νομική Βιβλιοθήκη,2003
23. Ράικος Αθανάσιος,Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου,τόμος Β,έκδ.γ', εκδ.Σάκκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή,1984
24. Ρούκυνας Εμμανουήλ,Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,εκδ.Το Βιβλιοπωλείο της Εστίας,Αθήνα,1995
25. Σπυρόπουλος Φίλιππος,Ερμηνεία του συντάγματος,εκδ.Σάκκουλα,1999
26. Τραυλός-Τζανετάκος,Εργατικό δίκαιο και βιομηχανική κοινωνία,πρόλογος Σακελλαρόπουλου,εκδ.Παπαζήση,Αθήνα,1977
27. Τσάτσος Δημ.,Η ερμηνεία του Συντάγματος, εκδ.Σάκκουλα,Αθήνα-Κομοτηνή,1995
28. Χρυσογόνος Κώστας,Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα,2^η έκδ., εκδ.Σάκκουλα,2002
29. Manuel de droit du travail dans le secteur public,2ième édition, Yves-saint Jours

30. La protection de droit sociaux fondamentaux dans les Etats membres de l'Union Europeenne, Etude de droit comparé, ed. Sakkoulas, Athènes, Julia Pliopoulos-Strangas
31. Το Σύνταγμα της Ευρώπης, ειδική έκδοση από την εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος, Μάρτιος 2005
32. Προσωπικές σημειώσεις από παραδόσεις μαθήματος Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα κατά το έτος 2005

X. Νομολογία

1. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Απόφαση-Γνωμάτευση της ΕΕΔΑ για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη μετάδοση τηλεοπτικών εκπομπών «ευρέσεως εργασίας», 4/11/2004
2. ΑΠ 1249/2000 Β2Τμ, ΕλΔικ 43Α/2002, σελ. 133-135
3. ΕφΑθ 6342/2001, ΕλΔικ 43/2002, σελ. 209-212
4. ΑΠ 1242/2001 Β2Τμ., ΕλΔικ 43^Α/2002, σελ. 135
5. ΣτΕ 2346/2000 ΤμΓ', ΤοΣ 27/2001, σελ. 368-372
6. ΣτΕ 3205/1998 ΤμΔ', ΤοΣ 25/1999, σελ. 642-644
7. ΑΠ 34/1998 Ολ, Το Σ 25/1999, σελ. 325-329
8. ΜονΠρωτΑθ 920/1983, ΤοΣ 9/1983, σελ. 689-701
9. ΜονΠρωτΑθ 919/1983, ΤοΣ 9/1983, σελ. 571
10. ΑΠ 520/1981 ΤμΒ', ΤοΣ 8/1982, σελ. 58-61
11. ΕφΠατρών 401/1981, ΤοΣ 8/1982, σελ. 256-259
12. ΑΠ 228/1982 Ολ, ΤοΣ 8/1982, σελ. 589-591
13. ΑΠ 1178/1988 ΤμΒ', ΤοΣ 15/1989, σελ. 314-315
14. ΣτΕ 3605/1999 ΤμΑ', ΤοΣ 26/2000, σελ. 182-185
15. ΑΠ 1542/2001, ΑρχΝομ Β'(ΝΓ) 2002, σελ. 30-32
16. ΜονΠρωτΘεσ/νίκης 15008/1998, ΑρχΝομ Β'(ΝΒ') 2001, σελ. 208-211
17. ΕφΑθ 3907/1998, ΑρχΝομ Β'(ΝΓ') 2002, σελ. 765-767

- 18.ΕφΑθ 1120/2000, ΑρχΝομ Β'(NB') 2001,σελ.494-496
- 19.ΕφΑθ 5255/2001, ΚωδNB 50Α'/2002,σελ.382-385
- 20.ΑΠ 10/2001 ΤμΒ1, ΚωδNB 50Α'/2002,σελ.111-112
- 21.ΑΠ 18/1990 ΤμΒ', NB 40/1992,σελ.53-57
- 22.ΣτΕ 2315/1979 ΤμΔ', ΤοΣ 1980,σελ.189
- 23.ΣτΕ 1422/1993 ΤμΔ', ΤοΣ 1993,σελ.615
- 24.ΣτΕ 576/1981 Ολ, ΤοΣ 1981,σελ.476
- 25.ΔΕΑ 89/1983, ΔΔ 1990,σελ.802
- 26.ΑΠ 27/2004, www.lawdb.intrasoftnet.com
- 27.ΑΠ 1554/2003, www.lawdb.intrasoftnet.com
- 28.ΑΠ 974/2003, www.lawdb.intrasoftnet.com
- 29.ΑΠ 716/2004, www.lawdb.intrasoftnet.com
- 30.ΑΠ 520/2004, www.lawdb.intrasoftnet.com
- 31.ΑΠ 434/2004, www.lawdb.intrasoftnet.com
- 32.ΑΠ 37/2004, www.lawdb.intrasoftnet.com
- 33.ΑΠ 296/2004, www.lawdb.intrasoftnet.com

XI. Νομοθεσία

- 1.ν.3252/16.7.2004(Α'132)(Σύσταση Ένωσης Νοσηλευτών, Νοσηλευτριών Ελλάδος και άλλες διατάξεις)Κώδικας Νόμων 3/2004,σελ.290-305
- 2.ΠΔ 164/19.7.2004(Α'134)(Ρυθμίσεις για τους εργαζόμενους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου στο δημόσιο)Κώδικας Νόμων 3/2004,σελ.376-379
- 3.ΠΔ 180/23.8.2004(Α'160)(Τροποποίηση του ΠΔ 81/2003 «Ρυθμίσεις για τους εργαζόμενους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου»ΦΕΚ77/Α')Κώδικας Νόμων 3/2004,σελ. 383-384
- 4.ν.3250/7.7.2004(Α'124)(Μερική απασχόληση στο Δημόσιο, στους ΟΤΑ και στα ΝΠΔΔ)Κώδικας Νόμων 3/2004,σελ.275-279
- 5.ν.3302/28.12.2004(Α'267)(Ρύθμιση ετήσιας άδειας εργαζομένων και άλλες διατάξεις)Κώδικας Νόμων 4/2004,σελ.643-647
- 6.ν.3227/9.2.2004(Α'31)(Μέτρα για την αντιμετώπιση της ανεργίας και άλλες διατάξεις)Κώδικας Νόμων 1/2004,σελ.92-105